

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Pavel Šimůnek

**Srovnání vybraných katechetických
pomůcek v souvislosti se svátostí
biřmování**

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Ing. Marie Zimmermannová, Th.D.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Libštátě dne 30.7.2017

Pavel Šimůnek

Bibliografická citace

Srovnání vybraných katechetických pomůcek v souvislosti se svátostí biřmování [rukopis]: diplomová práce / Pavel Šimůnek; vedoucí práce: Marie Zimmermannová.
-- Praha, 2017. -- 60 s.

Anotace

Diplomová práce „Srovnání vybraných katechetických pomůcek v souvislosti se svátostí biřmování“ se zabývá srovnáním vybraných katechetických publikací ve vztahu ke kritériím odvozených od teologických, antropologických a katechetických východisek. Teologická východiska v sobě zahrnují způsob a kvalitu informování o Duchu svatém a jeho projevech zaznamenaných ve Starém a Novém zákoně. Dále zahrnují liturgické projevy církve ve vztahu k Duchu svatému a rozměr symbolů. V neposlední řadě pak vztah Trojice ke svátostem, úzký vztah iniciačních svátostí a jejich účinek ve vztahu k příjemci. Zabývají se pozicí katecheze ve vztahu k evangelizaci a tomu, jak její struktura reflektuje víru katechumena (1. kapitola). Antropologická východiska se zaměřují na přirozenost člověka, jeho vztah k rituálům, proces vzrávání a důležitost společenství v životě člověka z pohledu víry a náboženské zkušenosti (2. kapitola). Posledním východiskem ke srovnání jednotlivých katechetických pomůcek s vybranými kritérii je obsah a úkoly katecheze (3. kapitola). V závěru se práce pokouší na základě rozboru a popisu jednotlivých pomůcek zhodnotit vývoj přístupu vzhledem k obsahu a příjemci iniciační katecheze, a to v období jejich vydání.

Klíčová slova

Kristus, Duch, katecheze, biřmování, svátost

Abstract

This thesis „Comparison of selected catechist tools in connection with the sacrament of Confirmation“ compares selected catechist books regarding the criteria related to theological, anthropological and catechist themes. The first part presents theological themes – it includes the form and quality of informing about the Holy Spirit and its demonstration in the Old and New Testament, as well as liturgical demonstration of the Church in connection with the Holy Spirit and the dimension of symbols. Further it covers the relation of the Holy Trinity to the sacraments and the close relation of the initiation sacraments with its effect on the receiver. It also deals with the position of catechism in relation to evangelisation and the fact how its structure reflects the catechumen's faith. The second part describes anthropological themes - it focuses on the natural behaviour of the humans, their relation to rituals, on the process of maturing and the importance of a community in the life of a human being from the point of view of faith and religious experience. In the third part we compare the contents and the tasks of the catechisms in the selected catechist tools. Upon an analysis and description of the individual catechist tools, the thesis concludes with an evaluation of the development of the approach towards the contents and the receiver of the initiative catechism.

Keywords

Christ, Spirit, catechesis, confirmation, sacrament

Počet znaků (včetně mezer): 109 159

Poděkování

Moje poděkování patří vedoucí práce, doktorce Marii Zimmermannové, za velikou trpělivost a pochopení, které musela prokazovat po celou dobu psaní mé diplomové práce. Dále chci poděkovat manželce a mým dcerám, které mě neustále dodávaly motivaci a sílu k dokončení. Zapomenout nemůžu na široké příbuzenstvo a přátele. Nakonec chci poděkovat mé spolužačce Martině Boržikové, která mě podporovala po celou dobu studia.

Obsah

Úvod.....	7
1. Teologická východiska.....	9
1.1. Biblická teologie.....	9
1.2. Liturgická teologie	11
1.3. Teologie svátostí.....	13
1.4. Pastorální teologie a katechetika	17
2. Antropologická východiska	23
3. Obsah a úkoly katecheze.....	28
4. Pomůcky k přípravě na biřmování	31
4.1. Seznámení s konkrétními pomůckami	31
4.2. Srovnání s teologickými východisky	34
4.3. Srovnání s antropologickými východisky	42
4.4. Srovnání s úkoly katecheze	48
Závěr	54
Seznam použitých zkratk.....	57
Seznam literatury a použitých zdrojů.....	58

Úvod

Cílem této práce je srovnat vybrané pomůcky související s biřmováním. Metoda, kterou použiji, je srovnání s teologickými, antropologickými a katechetickými východisky na základě stanovených kritérií.

Zvolené pomůcky jsou přípravy na biřmování od různých autorů vydané v různých obdobích. Práce se tak zároveň pokusí vystihnout, zda tyto pomůcky podléhají nějakému vývoji, případně se pokusí popsat jakému. Biřmování se totiž stále nevěnuje dostatečná pozornost a to přesto, že to je jedna z iniciačních svátostí, které přivádějí křesťana k plnému společenství s Kristem a jeho tělem.

Časové rozpětí mezi vydáními hodnocených pomůcek je dvanáct let. Nejstarší pomůcka byla vydána na přelomu tisíciletí, a to v době, kdy byl hlad po duchovní literatuře i různých katechetických pomůčkách. Naproti tomu nejmladší je z roku 2012, kdy je naopak český trh již přesycen literaturou všech možných témat a kvalit. Orientace v titulech je nesnadná a nezbývá, než se spolehnout na zdravý úsudek či doporučení známých.

Biřmování stojí v ústraní zájmu autorů, možná je to i proto, že je to svátost, která se nedá jednoduše vyložit, protože stojí mezi křtem a eucharistií. A tak se více píše právě o svátosti křtu, eucharistii nebo manželství či smíření. V posledních letech se přeci jenom objevuje větší snaha o probuzení pozornosti k této důležité iniciační svátosti. Po období, které čerpalo formu z předkoncilního přístupu, kdy se více předávaly hlavně naučené formulace, se ke slovu dostává snaha pochopit smysl víry a podstatu křesťanství. Přispívá k tomu i rozvoj teologických a pastoračních disciplín.

Do středu pozornosti se kromě obsahu dostává také příjemce svátosti a jeho vztah ke Kristu a církvi. Je to dáno mimo jiné i dobou, ve které se společnost zaměřuje právě na potřeby jednotlivce. Žijeme relativně v době bohatství a můžeme si dovolit mnohé. Materiální hojnost a hmotné zabezpečení ale přinášejí i změnu postoje například k misijnímu a charitativnímu chování nebo potřebě prožívat společenství a nespolehat se jen sám na sebe. Tyto postoje ale také patří ke správnému přilnutí jednotlivce ke Kristu. Navíc kulturní rozrůzněnost a dostupnost nových duchovních směrů mění původní křesťanské výchozí podmínky. Před iniciační katechezí tak stojí nové požadavky a potřeba respektu.

Také autoři přistupovali k pomůckám odlišně. Jedna z pomůcek je sestavena na základě praktických zkušeností kněží. Druhá je sepsána tak, aby odrážela současný nadnárodní přístup. Třetí je nejvíce zaměřena na potřeby příjemce. Otázkou je, do jaké míry je žádoucí vycházet z místní situace a zkušeností, nebo naopak do jaké míry může být přínosné inspirovat se zkušenostmi jiných národů. Příkladem může být známý dokument francouzských biskupů, zabývající se principy katecheze. Multikulturní společnost ve Francii se vyrovnává s odlišným postojem věřících, než je tomu třeba u nás. V dnešní době migrace uprchlíků do Evropy může být dobrou inspirací. Může se také stát, že vývoj v jednotlivých zemích bude natolik rozdílný, že bude nutné, aby každá země vypracovala odlišné principy. Pocit jednoty evropského prostoru rozbíjí např. postoje k jednotlivým postupům vůči uprchlíkům. Na jedné straně stojí Německo se svými kvótami a velkou otevřeností vůči migrantům, na straně druhé rezervovanost států jako Maďarsko nebo Polsko.

Očekávám, že tato práce velkou měrou ovlivní k dobrému i můj postoj ke Kristu a církvi a že pod jejím vlivem dozrají k hlubšímu pochopení tajemství víry. Doufám, že mi pomůže vyrovnat se s nezodpovězenými otázkami po postojích dospělého křesťana.

1. Teologická východiska

1.1. Biblická teologie

Protože začínáme úvahou o Duchu v Bibli, je potřeba si nejprve uvědomit, že celé Písmo je Duchem svatým inspirováno; dále také fakt, že Starý zákon se převládajícím způsobem vztahuje k Otci a naznačuje očekávaného Syna, že Nový zákon je zaměřen na Syna a pokračuje prvním obdobím času Ducha. Nakonec nezapomínejme na to, že v následujících dějinách nám tento Duch umožňuje správně Písmo vykládat a dosvědčuje velkou dynamiku tohoto Božího působení.

Ve Starém zákoně se ve většině používá pro vyjádření ducha hebrejské slovo ruah, celkem je zmíněno 379x. Má ovšem významově široké pole. Od větru, dechu, démonických příčin nemocí po životodárnou sílu. Můžeme tak sledovat určitý historický vývoj přiřazovaný významu ducha.

Z našeho pohledu nás budou zajímat charakteristiky, které jsou předzvěstí působení Ducha svatého poté, kdy bude dán učedníkům. Hned v úvodu v knize Genesis je zřetelně vyjádřena vláda Ducha nad chaosem, odkazující na absolutní nadvládu Boha (Gn 1,2). Duch je také ten, kdo dává život (Gn 6,17). Ten, kdo propůjčoval schopnosti, moudrost a různé druhy nadání (Ex 31,3). Významný je projev síly, která se zmocňuje člověka k poslání, které mu Bůh vybral. Skrze Ducha jsou tedy také povolání a vybavení proroci (Ez 2,2). Sám prorok se pod vlivem Ducha může stát znamením pro lid (Jer 16,2). Je také zdrojem mravního života. Dále Boží Duch spočívá na pomazaných králích (1 Sam 16,13). U Izajáše se více než jinde projevuje vztah Pomazaného a záchrany Božího lidu. Tento mesiánský charakter je naplněním dějin spásy, přináší rozměr oběti. Pokud se ale jedná o účinek působení je vždy okamžitý a razantní bez možnosti jej změnit, či před ním uniknout, nebo svázat s nějakým úřadem či službou.¹ Duch se ukazuje jako způsob božího přebývání ve světě.² Příklad živelné moci a zároveň Božího spásného jednání je ukázán např. při přechodu Izraelitů Rudým mořem. Ve Starém zákoně není Duch prezentován jako Boží osoba spíše jako synonymum Hospodina nebo Boží síla.

¹ Srov. PITTEROVÁ, Marie. Duch svatý v bibli. *Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2012, roč. 4, č. 1, s. 14–15.

² Srov. BROŽ, Vojtěch. Biblické základy svátosti biřmování. In: HOJDA, Jan – BROŽ, Vojtěch – MOHELNÍK, Benedikt (ed.). *Biřmování jako posila a pečeť*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015, s. 22–23.

V Novém zákoně se nacházejí dvě období. Období působení Syna vedeného Duchem a prvotní období církve, kdy je učedníkům Duch darován. Pro vyjádření pojmu *duch* se používá řecký výraz *pneuma*. I zde nacházíme více významů od ducha démonů po Ducha Božího či Ježíšova. My budeme sledovat, jak se vyvíjejí charakteristiky ve vztahu k biřmování. I zde je Duch vyjádřen jako ten, kdo má moc vyhánět zlé duchy (Mk 3,23–30). Skrze Ducha je Ježíš počat (Mt 1,18). Duch obživuje smrtelná těla (Řím 8,11). Duch je ten, který vede Ježíše na poušti (Lk 4,1). Následně je také jeho vedení přislíbeno učedníkům (Mk 13,11). Dostávají ho skrze křest a vkládání rukou (Sk 2,38). Duch vede a vychovává ty, které Bůh vyvolil ke službě (Sk 10,17–23). Příjemci Ducha se stávají syny, jsou posvěcováni a ospravedlňováni (1 Kor 6,11). Duch je dárcem velké rozmanitosti ku prospěchu všech (1 Kor 12,4–11). A ten, kdo v sobě nosí Ducha jako závdavek toho, co nám připravil, je označen pečetí (2 Kor 1,22).

Nový zákon přináší základ k pochopení Ducha jako osoby.³ Je přislíben jako Přímluvce, a poukazuje na skutečnost, že církev bude existovat ve spojení nejen s Kristem, ale i Duchem. Pro nás je důležité, jakým způsobem je Duch dán první církvi. Tato událost se děje po Ježíšově oslavení a vychází z jeho smrti, z jeho oběti. Duch je společenství prvních věřících vdechnut (Jan 20,22). Ježíš je ten, kdo Ducha dává a Duch ten, který proměňuje. Je v protikladu k zákonu a dává svobodu, pečeť a záruku věčného života. Pronásledovaným dává sílu a přebývá v nás samotných – posvátném chrámu.

Mezi Starým a Novým zákonem existuje zřejmá návaznost, která ústí v novou kapitolu dějin. Starý zákon hlásá Otce a připravuje na Syna. Nový zákon ukazuje Syna a odkrývá božství Ducha, kdy Duch je ten, kdo přináší proměnu a je garantem poslání církve.⁴

Protože církev vyznává, že Písmo svaté podává nezměnitelně Boží slovo, je třeba, aby se jím řídila a živila veškerá její činnost.⁵ Proto je důležité, aby také katecheze pracovala s Písmem svatým a nechala se inspirovat působením Ducha svatého.

³ Srov. PITTEROVÁ, Marie. Duch svatý v bibli, s. 15–17.

⁴ Srov. BROŽ, Vojtěch. Biblické základy svátosti biřmování, s. 22–30.

⁵ Srov. DV 21.

1.2. Liturgická teologie

Základní potřeba člověka v prostoru a čase, ve kterém se nachází, je dostávat odpovědi. Zjišťuje ovšem, že je nenachází ve své situaci, a tak zaměřuje svůj pohled k něčemu, co je větší než on sám. Bytí člověka musí být ukotveno ve vztahu, tzn. být někam zaměřen. Pro křesťana je jediná cesta být zaměřen na Krista. Kristus člověka nenechává v prázdnotě a dříve, než je schopen otázky položit, je už osloven. Veškeré odpovědi tedy nachází ve velikonočním tajemství, tzn. smrti a novém životě. Proto i svátosti jsou zaměřeny k tomuto tajemství a mají ekleziální charakter. Liturgické prožívání svátostí je zasazeno do celého kontextu ekonomie spásy.⁶ Potřeba přiřadit se k určité skupině lidí je znakem archetypálním, pro křesťana je to Kristem založená církev. Církev nenabízí jenom možnost přijetí, ale spravuje také spasitelné působení, vedoucí k proměně celého lidstva na cestě dějinami.⁷ Toto je zajištěno Kristovým sebevydáním, kterým uvádí každého člověka do prostoru Ducha, kde eschatologicky formuje a shromažďuje nově svůj lid.⁸

Zde se nemůžeme vyhnout otázce na vztah vnějších gest k duchovním dějům. Slovo přijímá tělesnost a inkarnuje ji do sebe. Vnější znaky odpovídají tělesně duchovému principu stvoření člověka. Pro lepší pochopení lze uvést příklad ze soudnictví. Je-li vynesena rozsudek, který skutečně existuje, pak jeho naplnění se projeví skutkem či událostí v životě konkrétního člověka. Člověk je vázán dějinností a nelze jej vytrhnout z tělesného prožívání, zároveň mu je takto zprostředkována Boží skutečnost. Takže platí princip, kdy tělo je obmyto a duše očištěna, tělo ponořeno do vody a člověk celý do smrti Kristovy.⁹ Svátost propojuje hmotný svět i dynamiku dějin a je jednotou celé pozemské skutečnosti. Také je ovšem projevem Božího jednání v reálném okamžiku, dokladem Boží přítomnosti a jeho tajemství.¹⁰

Protože člověk jinak není schopen postihnout transcendentální rozměr, používá u symbolů četnost významových rovin, poukazujících za hranici lidství. Pro mystagogii je důležité odkrývat a znovu prožívat základní zkušenost s pra-symboly, abychom uměli pochopit význam milosti, kterou mimo jiné člověk zakouší v liturgickém slavení obce jako komunikaci se sebesdílejícím Bohem. Nejkrásnější a nejplodnější komunikace

⁶ Srov. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 18–26.

⁷ Srov. ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 142.

⁸ Srov. HOJDA, Jan. Společenství učedníků jako základ církve. *Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2011, roč. 3, č. 3, s. 10–11.

⁹ Srov. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 183–185.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 154.

mezi Otcem a Synem se naplňuje v Duchu svatém. Tato otevřená komunikace je základním vzorem lidského společenství, která zakoušená a žitá je zase vyjadřována symboly.

Než se těmito symboly budeme zabývat, musíme krátce vysvětlit, co znamená, že člověk obdrží milost. Můžeme říct, že člověku není něco dáno v konkrétním okamžiku uskutečnění rituálu, protože prostor dané milosti je již vytvořen a skrze Krista člověku dán jednou pro vždy. A tak použití budoucího času není zcela korektní. Člověk je spíše vsazen do již existující situace, ze které může čerpat, žít a inspirovat se. Také však získává podíl na tajemném životě církve.¹¹

Současný obřad biřmování tvoří svátostnou strukturu za použití symbolů, které ukazují na význam a vsazují do prostředí milosti:

- *ukládání rukou*

v písmu je spojeno s darem Ducha svatého, při biřmování pak s modlitbou za dary Ducha svatého, nepatří k podstatným gestům, ale přispívá k správnému pochopení svátosti;

- *pomazání křížem*

ve Starém zákoně je spjato s přivlastněním pomazaného Bohem, ten je zároveň posvěcen a pověřen službou; toto pomazání je skutečně naplněno na Kristu jako na Pomazaném, z kterého se poslání královské, kněžské a prorocké rozlévá na církve;

- *olej*

biřmovaný je mazán olejem, který je skutečným symbolem pomazání, vztahuje se k samotnému Ježíši, který byl pomazán Duchem svatým, je symbolem poznání a vůně oběti Bohu příjemné, symbol odkazuje na potřebu stát se obětí pro Krista;

- *znamení kříže na čele*

je označením, pečetí stvrzující přináležení Bohu, který dává ochranu i zavazuje službou;

- *slovo církve*

dává samotnému aktu význam, odkazuje na jedinečnou pečeť, kterou vtiskl Otec svému Synu a dar Ducha, který nám byl dán;

¹¹ Srov. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 303–304.

- *služebník biřmování*
v naší tradici je udělovatelem biskup, nástupce apoštolů.¹²

Církev sama je prostorem komunikace na mnoha úrovních. Jestliže jedinec má účast na společenství věřících, má stejně tak církev skrze Krista účast na Božím životě. V každé jednotlivé svátosti se Bůh komunikuje jinak a dokazuje nezdolnou rozmanitost svého působení. Základem je však vždy oslovení z jeho strany, oproti tomu je ze strany člověka potřeba odpověď, tj. víra. Pokud člověk přijímá milost, projevuje se vydáním plodů, tzn. chválením Boha. Zde se stvrzuje forma dialogu. Svátosti samy nejsou spásou, ale komunikací zprostředkující spásu, možností či cestou, jak vydávat plody. Svátosti tedy jsou komunikací toho, co přináší člověk – dary, své plody, připravenost, víru – sjednocené lidskou existencí a Božího konání, jeho tvůrčím a spásným přetvářením a daru zakoušet spásu.¹³

Pojetí vztahu mezi Bohem, člověkem a svátostmi je vyjádřeno třemi modely:

- model *objektivistický*, který byl používán až do poloviny 20. století. Svátost je viditelným znamením neviditelné milosti. Je položena mezi Boha a člověka jako zprostředkující nástroj, kterým milost proudí od Boha k člověku.
- model *subjektivistický*, kdy je svátost chápána jako znamení neviditelné milosti, která je ale udělována člověku i jinými způsoby. Zde leží svátost mimo vztah Boha a člověka, neboť je jenom znamením.
- model *integrativní*, který využívá obou předchozích modelů. Milost tedy není nutně vázána na svátost, nicméně svátost je účinným znamením. Navíc jsou milosti vrcholným projevem církve, jsou pro věřící pramenem života.¹⁴

1.3. Teologie svátostí

Kristus ustanovil svátosti, které nás provázejí na cestě ke spáse. Spásu nelze rozložit na fragmenty, a tak jsou všechny svátosti v sobě hluboce propojeny. Svátosti ustanovil Kristus, aby skrze ně byl s námi přítomen. Je to Boží spásný čin, skrze nějž je

¹² Srov. ŠLÉGR, Jan. Teologie svátostí biřmování. *Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2012, roč. 4, č. 2, s. 12.

¹³ Srov. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 206–218.

¹⁴ Srov. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 41–43.

nám dána milost. Ta je pramenem, který církev živí, a zároveň uschopňuje šířit spásu do celého světa. Proto veškerá její činnost je Kristem naplněna.

Uspořádání svátostí a pohled na jejich význam se v dějinách měnil. To se týká také iniciačních svátostí, tedy křtu, biřmování a eucharistie. Zprostředkovávají totiž jednu a tu samou milost. Svátosti jsou viditelným znamením neviditelné milosti a respektují lidskou přirozenost, zrození, růst a poslání. Ze svátostí k sobě více náleží iniciační svátosti křest, biřmování a eucharistie, které lidi uvádějí do křesťanského života. Jimi jsou lidé rozeni, posíleni a neustále živeni pro věčný život.¹⁵

Novozákonní spisy samostatně o křtu a biřmování nehovoří, dokládají jednotu obřadů, ve kterých byly obsaženy všechny iniciační svátosti.¹⁶ Křest, který spočíval ve vkládání rukou, pomazání a modlitbě obce, uděloval znovuzrození a přináležitost ke Kristu a zároveň křest Ducha svatého. Tak pokřtěný splnil tak požadovanou podmínku pro přijetí do eucharistického společenství.¹⁷ Stal se povoláním ke spolupráci jako plnohodnotný člen církve.¹⁸ Křest uschopňoval k účasti na eucharistické hostině, která v té době byla propojena s běžnou hostinou, na které si byli všichni rovni a navzájem si projevovali skutky lásky.

Příprava na křest v té době trvala až tři roky, vyznačovala se přímými požadavky na rozloučení se s pohanstvím a vším, co odporuje křesťanství a katechumeny doprovázelo celé společenství v postech a modlitbách.¹⁹ Je důležité pochopit, že pro křesťany byla celá iniciace úžasným darem, který byl velmi střežen.

Pojetí křtu i eucharistie se ale začalo pomalu měnit, a tak dalším vývojem došlo k jejich rozdělení. Křest, sestávající ze tří rituálů: obmytí, vkládání rukou a pomazání olejem, se na západě rozděluje. Obmytí se přiřazuje k znovuzrození a odpuštění hříchů. Dvěma následným obřadům je přiřazován křest Duchem svatým, který uděluje příjemci nesmazatelnou pečeť, znamená přináležitost ke Kristovu tělu a jeho poslání.²⁰

Teologický pohled na oběť se posouvá. Původní zaměření na rituální zpřítomnění nebeské hostiny, která vytváří pouto mezi Bohem a lidmi, se přesouvá na účastenství na těle a krvi: „Protože je jeden chléb, jsme my mnozí jedno tělo, neboť

¹⁵ Srov. KKC 1210.

¹⁶ Srov. KOHUT, Pavel Vojtěch. Pečeť Ducha svatého. Biřmování jako svátost křesťanské iniciace. *Mezinárodní katolická revue Communio* 2005, roč. 9, č. 4, s. 305–321.

¹⁷ Srov. MOHELNÍK, Benedikt Tomáš. *Pečeť daru Ducha Svatého: teologie svátosti biřmování*. Praha: Krystal OP, 2012, s. 70.

¹⁸ Srov. ADAM, Adolf. *Liturgika*, s. 176.

¹⁹ Srov. KOŠIČKOVÁ, Světluše. Chápání a prožívání křtu v prvokřesťanské době. *Teologické texty* 1996, roč. 7, č. 2, s. 41–44.

²⁰ Srov. BROŽ, Vojtěch. *Biblické základy svátosti biřmování*, s. 36.

všichni máme podíl na jednom chlebu“ (1 Kor 10,17). Tento výklad posloužil jako důvod k chápání eucharistie jako vyvrcholení začlenění do těla Kristova a tedy také jako argument, proč se jí nepokřtění nemohou zúčastnit. Skutečná hostina ustupuje a rituál získává znaky synagogální bohoslužby: čtení, výklad, modlitby. Jedná se o kultovní hostinu.

Po zrovnoprávnění křesťanství s ostatními kulty se lidé přestávají bát a dochází k četným přijetím do církve. Zároveň se prosazuje pohled na spásu možnou pouze skrze svátosti. Tak se již prokazatelně odděluje křest od biřmování. Mnohé diecéze totiž z důvodu velké úmrtnosti dětí zavádí křest bezprostředně po narození. Křest je svěřen kněžím, ale právo udílet biřmování zůstává vyhrazeno biskupům. Svátost biřmování se pak uděluje při vhodné příležitosti. Rozdělení v důsledku znamená potlačení významu biřmování a dává prostor pro snahu nově vyložit jeho důležitost. Hodně rozšířená interpretace důsledku biřmování jako proměny v Kristova vojáka, odvozená od výkladu Tomáše Akvinského, je nahrazována pojetím naplnění chrámu srdce Duchem svatým.²¹

Církevní dokumenty druhého vatikánského koncilu dokládají hlubokou propojenost křtu a biřmování, takže účinky biřmování jsou formulovány ve vztahu ke křtu jako k výchozímu bodu.²² Jsou předkládány jako tajemství vyjádřené různými pohledy. Zjednodušené pojetí biřmování pouze jako pneumatologické není možné obhájit. Biřmování jako symbol pomazání Krista Duchem svatým a jako předobraz vdechnutí Ducha církvi po Ježíšově zmrtvýchvstání je jasným Kristologickým odkazem. Rozdílné jsou ale charaktery obou svátostí. Zatímco křest umožňuje věřícímu podílet se na Kristově oběti, charakter biřmování nám umožňuje odevzdat naše soukromé oběti do oběti Kristovy, totiž věnovat celý život Kristu tak, jako Kristus dal celý život Otci.²³

Současný postoj církve k iniciačním svátostem je vyjádřen jako uvedení do plného křesťanského života, a to účastí na prorockém, kněžském a královském poslání Kristově.²⁴ V dokumentu zavádějícím obnovené obřady svátosti biřmování je formulován vztah mezi křtem a biřmováním jako zdokonalení obecného kněžství, a tím

²¹ Srov. KUNETKA, František. Biřmování v pohledu liturgické teologie. Podněty k mystagogii. *Mezinárodní katolická revue Communio* 2006, roč. 10, č. 3, s. 314–336.

²² Srov. MOHELNÍK, Benedikt Tomáš. *Pečeť daru Ducha Svatého*, s. 17.

²³ Srov. MOHELNÍK, Benedikt. Teologická východiska pro pochopení svátosti biřmování. In: HOJDA, Jan – BROŽ, Vojtěch – MOHELNÍK, Benedikt (ed.). *Biřmování jako posila a pečeť*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015, s. 44–45.

²⁴ Srov. KKC 1291.

plné účasti na svátosti eucharistie. Synodní otcové také upozorňují na povinnost podpory průběhu iniciace, která na tento vztah zřetelně odkazuje.

Pro hlubší pochopení charakteru biřmování je ještě potřeba osvětlit rozdílný rozměr poslání Syna a poslání Ducha. Všechny osoby Trojice jsou si rovny, ale poslání patří Synu a Duchu. Synovo poslání je jedinečné tím, že přijalo jako definitivní formu věčné člověčenství. Je poslán jako Bůh i jako člověk, a tak nic neztrácí ze své božskosti. Naproti tomu poslání Ducha je forma neviditelné přítomnosti ve stvoření a jeho reálná zjevení jsou pomíjivá. Ani Duch se nestává stvořenou realitou, a tak ani on není v ničem menší než Otec a Syn.²⁵ Cíl obou poslání je odlišný, i když milost je jediná. Poslání Syna má aspekt zjevit a spasit, poslání Ducha pak rozvinout misijní život církve.²⁶ Tzn. přijmout do církve všechny lidi v dějinách. To ovšem nejde bez svátostí, které jsou podstatně spjaty s Boží spásnou mocí, s níž Bůh vstupuje do dějin.²⁷ Člověk napodobující Boží konání tíhne k podobnosti s ním jako příčinou tohoto jednání a má podíl na obou odlišných svátostných událostech.²⁸ Aby zjevil člověku Bůh svůj záměr, postupuje tak, že v dějinách nejprve předkládá člověku věci viditelné, aby následně pronikal neviditelné. Tato forma je pro člověka přirozená a odkazuje na význam symbolů.

Jak už předchozí text ukazuje, vrcholem iniciačních svátostí je účast na eucharistické oběti. Možnost podávat Bohu božský dar a připojit k němu i sebe samotného. Přijímání eucharistie je projevem jednoty Božího lidu.²⁹ Ve Starém zákoně jsme ústy proroků připravováni na to, pochopit absolutní odevzdanost Syna – Služebníka. Je přislíben služebník a je bez pochybností ohlášeno, že všechno pomíjí, jen Boží slovo trvá navěky. Služebník v původním hebrejském kontextu také znamená ten, kdo dobrovolně plní vůli pána. Je jeho rukou, která vykonává jeho plán. Kdo však je ten služebník? Výklad je nejednoznačný a právě proto ho lze vykládat tak, že služebník není jen jedna osoba, je to role, do které může vstoupit jak jedinec, tak v ideálním případě celý Izrael. Služebník se ale musí sám rozhodnout pro Hospodina a dobrovolně se označit. To se stane až poté, kdy Hospodin vyleje svého Ducha na potomstvo a své

²⁵ Srov. MOHELNÍK, Benedikt. *Pečeť daru Ducha Svatého*, s. 153–159.

²⁶ Srov. tamtéž, s. 165–176.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 183.

²⁸ Srov. tamtéž, s. 188.

²⁹ Srov. LG 11.

požehnání (Iz 44,3-5). Ten, kdo skutečně naplnil tuto roli, je Kristus a skrze něho pak tato role v dějinách čeká na celý lidský rod.³⁰

Ještě je potřeba, abychom se zmínili o tom, co znamená účast. Bůh je mírou veškeré příčinnosti i účinnosti. Boží Trojice ovšem sama v sobě nepotřebuje ke své dokonalosti lidskou účast. Z pohledu příčinnosti je Bůh celý a nelze mu nic přidat a On zároveň není odkázán na člověka. Přesto má člověk možnost a nakonec se i stane cílem zjevení, kterému je schopen porozumět. Sebedarování, které je základním vztahem Trojice, se naplní jedině tehdy, pokud je možné jej pochopit. Jestliže platí, že osoba může být osobou jedině ve vztahu k druhé osobě, pak osoby Trojice jsou absolutními osobami, neboť Otec vše a cele tvoří pro Syna a Syn cele a vším Otce chválí a oslavuje. Duch potom pravdivě a cele svědčí o tomto láskyplném vztahu.³¹ Člověk může být osobou jedině tehdy, pokud má účast na Synově chvále. Skrze Krista se proto stává člověkem – osobou. Kristus tak plní roli Služebníka, Hlavy a Zachránce. Proto nezbyvá, než aby člověk hledal inspiraci u Krista a skrze Něj.

1.4. Pastorální teologie a katechetika

Svátostnému úkolu evangelizace slouží katecheze v různých situacích. V našem případě se katecheze vztahuje k období, v němž člověk zaslechne Boží volání a pracuje na vytvoření prvního vztahu k Ježíši. Jedná o křesťanskou iniciaci, která člověka směřuje k jeho přivtělení do církve v plnosti života. Iniciační katecheze je mostem mezi pastorací, z níž vzhází život společenství a voláním k víře, tzn. misijním působením. Bez zaměření dovnitř by se misijní působení nemělo o co opřít, protože by neexistovaly dostatečně pevné kořeny víry. Protože zkušenost s věřícími je rozdílná, doporučuje se, aby i křesťanská iniciace nejprve prověřila stav konverze. Katecheze může pokračovat pouze tehdy, kdy věřící projevuje niternou aktivitu ve vztahu ke Kristu. Musí se dotýkat jak misijního působení, tak upevnění místního společenství. Jestliže tato katecheze volá ke křtu, pak podmínkou je vyznání víry, do kterého musí být katechumen uveden předáním živé zkušenosti s evangeliem, jež je předávána mezi generacemi. Tato

³⁰ Srov. VLKOVÁ, Gabriela Ivana – VAĐURA, Petr. *Izajáš: svědectví o vítězí důvěře*. Praha: Vyšehrad, 2014, s. 40.

³¹ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. 2. vydání. Praha: Krystal OP, 2010, s. 465–486.

výchova ve víře má splňovat podmínku soustavnosti a být dobře organizována, protože se jedná o osvojení si postoje následování Krista v životě křesťanského společenství.³²

Můžeme tedy identifikovat dva pilíře křesťanské katecheze a to spoluúčast na velikonočním tajemství a plnohodnotné začlenění do společenství církve. Je jasné, že tento náročný proces vyžaduje potřebu hlouběji se zabývat jednotlivými etapami, správně je uchopit a doprovázet. Prekatechumenát, kdy se jednotlivec seznámí s evangeliem a církví, je pouze počátkem cesty, kdy člověk nechá svoji konverzi vyžrát v čekání na dar iniciačních svátostí. Po jejich přijetí je pak uváděn do hloubky jejich tajemství.³³ Na této cestě pak konkrétní příprava na biřmování stojí ve třetí čtvrtině, těsně před jejich přijetím. Standardní rozdělení na čtyři etapy má tuto strukturu:

- prekatechumenát;
- katechumenát;
- období očišťování a zasvěcování do křesťanské praxe;
- období mystagogie.

Vzhledem k tomu, že většina biřmovaných je ve věku dospívání a řeší problémy z něho vyplývající – odloučit se od rodičů, nalézt svoje hodnoty – je postavení katecheze složitější o to víc, že skutečně pomáhá nalézat hodnoty dospělosti a zralé víry, stává se součástí přechodového rituálu mezi dětstvím a středním věkem. V této etapě dochází také k hledání životní cesty a tomu odpovídajícímu uchopení víry a modlitby. V reakci na tuto skutečnost došlo ze strany biskupských konferencí k doporučení stanovit rozpětí přípravy této svátosti v rozmezí 12.–18. roku života, a to do několika fází.

Pokud se podaří navázat plodný dialog v tomto věku, kdy se budují základy budoucího dospělého života, je pravděpodobné, že takový člověk bude žít naplno z víry. Možností je ovšem několik a všechny nabízejí svá pro i proti. Je proto důležité volit správný přístup zhodnocený na základě místních podmínek.

Věk mezi 12. a 14. rokem je charakterizován křehkou nabubřelostí a rebelantstvím, ale správným doprovázením lze kultivovat a docílit vyžrávání

³² Srov. VDK 60–68.

³³ Srov. DRÍMAL, Ludvík. Křesťanská iniciace a katecheze. In: Katechetická sekce ČBK (ed.). *Křesťanská iniciace: sborník třetí vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 15.-17. září 2008 Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci a Katechetickou sekcí České biskupské konference*. Praha: Tomáš Halama, 2009, s. 13–17.

a pochopení Božího otevřeného přijetí i v těžkých životních zkouškách a situacích, nejen v radostech.

Období mezi 15. a 16. rokem je provázáno úzkostí a nejistotou z budoucnosti, byť jsou mladí již částečně ukotveni ve svých postojích. Katecheze má možnost ukázat, že Bůh člověka neopouští ani v době zažívané prázdnoty a strachu, že se nesmí bát nových začátků a krizí. To vše lze v důvěře odevzdat do vůle Boží.

Následně v období do dvaceti let čeká mladý člověk výzvy k přijetí aktivit, ale touží po jasném zdůvodnění postojů. Zde je prostor ukázat, jak církev pečuje o bohatství civilizace, jak umí argumentovat ve prospěch víry a ukazuje cestu ke Kristu, jaký smysl má reflexe dřívějších postojů. Otevírají se také možnosti poukázat na dynamiku lidského zrání.

Zkušenosti s katechezí v tomto období ukazují na určitý konflikt jistoty, kterou předkládá církev a bouřlivými změnami, kterými mladí procházejí. Proto se ještě zvažovala praxe udělovat svátost biřmování v období schopnosti rozlišování, kde se klade důraz na předání otevřenosti k opakovanému čerpání víry z přijímání eucharistie. Pokud by to navíc bylo spojeno s přijetím prvního svatého přijímání, více by vynikl ráz dovršení křtu a spojitosti iniciačních svátostí. Navíc tento způsob obnovuje jejich správné pořadí. Neměli bychom ovšem zapomínat, že důležitější, než vyhodnocení rizik a kladů jednotlivých postupů, je doprovázení jednotlivých žadatelů během zrání jejich víry.³⁴

Další významnou snahou, jak správně vychovávat v době krize hodnot, je dokument francouzských biskupů *O směřování katecheze v dnešní době* z listopadu 2005. Opírá se o fakt, že lidé neztrácejí touhu po duchovnu, ale jsou vychováváni v globální kultuře s rychlou změnou výchovného principu jak v rodinách, tak ve školách. Velmi často je kladen důraz na svobodu, jako na možnost osobní volby, a proto lidé slyší také na nabídky jiných náboženství a kultů. Katecheze není možná bez obnovy své víry a křesťanského společenství. S tím úzce souvisí doprovázení dospělých a vzájemné interakce s katechumeny.

³⁴ Srov. DRÍMAL, Ludvík. Svátost biřmování. Pokus o přiblížení širšího kontextu některých způsobů jeho chápání a přístupů v pastorační praxi. In: HOJDA, Jan – BROŽ, Vojtěch – MOHELNÍK, Benedikt (ed.). *Biřmování jako posila a pečť*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015, s. 109–119.

Dokument proto stanovuje základní teze:

- katecheze je součástí evangelizace;
- je vedena příkladem Ježíše Krista;
- je záležitostí celého společenství a má povahu misijní.

Struktura katecheze pak odkazuje na prvotní církev a má čtyři pilíře, na kterých se dobře ukazuje smysl Písma a života církve, ze kterých vychází. Základem tedy musí být apoštolské vyznání, svátosti, desatero a modlitba Páně.³⁵ Je potřeba pečlivě přizpůsobovat katechezi věku, životní etapě, místu, skupině či období liturgického roku. Podstatnou složkou je výchova k aktivitě, neboť na ní vyrůstá pochopení svobody, bez něhož je rozhodnutí pro víru pouze pózou a katecheze pozbývá smyslu.³⁶ Dalším důležitým prvkem je respekt k získané osobní zkušenosti na základě působení Ducha svatého. Cesty těch, kteří touží po Bohu, jsou ovlivněny množstvím různých zkušeností, protože je potřeba respektu k individuálnímu volání, které v člověku vzbuzuje Duch svatý. Je třeba jim naslouchat, seznamovat je s nároky víry a ukazovat náročnost cesty ke Kristu. Katecheta by neměl podlehnout dojmu, že on je tím, kdo řídí kroky katechumenů. Středem katecheze je totiž sám Kristus, který vybízí k cestě následování a je první, kdo nabízí své přátelství. Křesťanská iniciace podle tohoto dokumentu má navazovat na toto již existující přátelství a prohlubovat jej na základě čtení Písma. Tento dialog je i základem liturgie, kterou slaví církev, když se skrze Ducha připojuje k chvále Syna. Je také základem intimní modlitby srdce, která má také svoji dynamiku. Katecheta musí citlivě vnímat růst v modlitbě a doprovázet příjemce v naslouchání a vnitřním ztišení. Musí uvádět do zkušenosti Zjevení skrze Písmo a poklad tradice, vyvíjející se celá staletí. To je možné také ukazováním příkladů ze životů světců, kteří nám přibližují význam Zjevení. Opřít se musíme i o následováníhodné příklady jednotlivců v živém společenství. To vytváří vhodný prostor k získání náboženské zkušenosti.

³⁵ Srov. *O směřování katecheze v dnešní době: národní text pro orientaci katecheze ve Francii a principy její organizace*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 11.

³⁶ Srov. *O směřování katecheze v dnešní době*, s. 45–46.

Dokument stanoví čtyři kroky na cestě katecheze:

- biblická katecheze, vede k poznávání Boha;
- obrácení, jehož původcem je Boží slovo;
- setkávání se společenstvím, rozvíjení vztahů a křesťanského života;
- schopnost vyjádřit, co přijal a svědčit o tom.

Je důležité umožnit jednotlivcům nacházet jejich vlastní identitu a zároveň jim pomáhat k jejímu vyjádření. A to nejen slovy a skutky, ale i uměním, které rovněž poskytuje inspiraci. Prolínání kultur vytváří pestrou společnost s různými základními rity a hodnotami. Katecheze tak musí provázet všechny věřící společenství v různých fázích života.³⁷

Podstatným vlivem, který přináší dnešní doba, je pocit, že všechno se dá nějak vysvětlit, dříve nebo později. Proto je potřeba také připravit čekatele na význam hlubokého a trvale neuchopitelného tajemství v životě křesťana.

Biřmování není jen věcí jednotlivců a jejich příbuzných, ale celého farního společenství. Je proto důležité, aby se souběžně s biřmovanci připravovala celá farnost, mimo jiné společnou modlitbou a přípravou na obnovu křestního slibu. Přijetí svátosti se pak nestává jen jakýmsi osobním zážitkem, který lze kdykoli odložit, ale událostí celé farnosti. Žádoucí proto je, aby začlenění do společenství znamenalo i přidělení jisté zodpovědnosti za život farnosti, aby se mohla prokázat schopnost přinášet plody víry. To také více pomáhá biřmovanému nalézat své postavení v rozličné mnohosti údů těla Kristova.³⁸ Neméně důležité je zvážit možnost svěřit přípravu týmu spolupracovníku shromážděných kolem kněze, kteří jsou schopni připravovaným dát zakoušet srdečnost ve vztahu a respekt k jedinečnosti. Kterí umí citlivě reagovat a přizpůsobovat postup individuálním schopnostem jednotlivce.³⁹

Pokud bychom monitorovali vývoj pochopení křesťanské iniciace na našem území po druhém vatikánském koncilu, vychází se v první fázi po vydání Všeobecného direktoria pro katechezi roku 1971 tradičně z předkoncilního pojetí přípravy, která spočívá v naučení se připravených témat. Na minimum jsou redukována všechna období

³⁷ Srov. tamtéž, s. 46–54.

³⁸ Srov. OPATRŇY, Aleš. Pohled pastorálního teologa na biřmování. In: HOJDA, Jan – BROŽ, Vojtěch – MOHELŇÍK, Benedikt (ed.). *Biřmování jako posila a pečeť*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015, s. 93–99.

³⁹ Srov. DŘÍMAL, Ludvík. Kritéria pro katechetický přístup a jejich zdůvodnění. *Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2012, roč. 4, č. 2, s. 19–20.

včetně mystagogického. Tento stav se mění jen pozvolně, a to i přesto, že v roce 1987 vyšlo *Uvedení do křesťanského života*, které přístup k iniciačním svátostem v kontextu druhého vatikánského koncilu rozpracovává hlouběji. Změna přichází až v novém tisíciletí, kdy je věnována větší pozornost pastorační praxi. Určitou změnu přináší i postoj některých teologů, kteří vnímají, že v západní církvi je Duchu svatému věnována malá pozornost, stejně jako jeho projevům v životě křesťana.⁴⁰

⁴⁰ Srov. OPATRŇÝ, Aleš. Pohled pastorálního teologa na biřmování, s. 100.

2. Antropologická východiska

Člověk je postaven do situace, kdy si uvědomuje, že jsou věci, které ho přesahují a jsou děje a principy, které nezbyvá, než respektovat a přijmout. Dnes v době bohatství už těžko chápeme snahu chránit holý život a nemáme ani přílišnou potřebu zabývat se důležitostí aktu předání života. Jsou to ale stále živé principy, které ovlivňují naše chápání a život.

Aby člověk zachránil život, musí jíst a pít a chránit se před přírodními živly. To přesto nestačí, tak jako tak zestárne a zemře, musí proto život předat a ve svém vlastním zájmu i nabyté zkušenosti. Člověk významné události, jako jsou narození, dospělost, manželství, smrt a hostina ritualizuje a tyto rituály jsou znakovým jednáním společnosti a její identifikací. Podoba ritu vypovídá o pochopení a postoji k těmto jednotlivým událostem. Rituály respektují skutečnost, že v člověku se střetává duch a zem, ze které pochází.

Také Boží pedagogie staví na přirozenosti člověka a jeho rituálech.⁴¹ Úkol, který před námi stojí je prvotně definován příkazem nejíst ze stromu života (Gn 2,17). My jej potřebujeme uchopit a to nejde, pokud ho vnímáme jen jako úkol platný pro jedince. Bůh staví před člověka úkol, který vkládá do celých dějin. Tedy i člověk se musí umět nahlédnout jako celý skrze dějiny. Odkaz nacházíme v předávání obrazu. Bůh tvoří člověka ke svému obrazu (Gn 1,27). Také ale Adam plodí Šéta ke své podobě. Tím je nastíněn řád, ve kterém spolupracují generace neustálým předáváním na dokončení stvoření. Tzn. od počátku do konce, od Adama po Krista. Je to úkol platný pro všechny generace. Smlouva, kterou uzavírá Jahve s Abramem se vztahuje k potomstvu jako celku. Abram je v tu chvíli předobrazem zástupce. Úkol není hotov, pokud je pouze rozpracován.

Teologické školy vnímají rozdílně příběh Adama a Evy. Běžně se vnímá vyhnání z ráje jako počátek snahy o návrat. Antropologický výklad, který vypracoval teologický institut Jana Pavla II. pod vedením Angela Scoly, lépe osvětluje úlohu člověka v dějinách.⁴² První člověk měl před sebou úkol podílet se na dokončení stvoření, které zahrnovalo i jeho samotného. Pak měl projít bránou smrti do další etapy

⁴¹ Srov. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 32–33.

⁴² Srov. BROŽ, Prokop. *Prvotní stav a prvotní hřích*. Přednáška in verbis. Praha: KTF UK, 7. 12. 2013.

svého bytí v tajemném láskyplném vztahu se Stvořitelem. Smrt nebyla bolestná, ale pouze tvořila bránu přechodu. Člověk toto dílo nepřijal a ocitl se v bolestném světě, kde působí zlo. Úkol zůstal nenaplněn. Člověk ztratil orientaci a představa o cíli zůstala skryta. Člověk totiž směřuje stále branou smrti do další etapy tajemného vztahu s Bohem, jen neví jak přesně.

Naštěstí jsme ujištěni, že máme možnost uchopovat lidství z nadhledu. Právě proces pojmenování zvířat (Gn 2,19-20) odkrývá, že umíme vidět souvislosti.⁴³ Z tohoto pohledu vidíme, že lidé byli v očekávání, že přijde někdo, kdo pomůže vytyčit směr a toto se stalo příchodem Krista. Už tenkrát na počátku, aniž by si to člověk uvědomoval, začal naplňovat dějiny spoluprací na své spáse. Tato spolupráce těží ze zjevení a na straně člověka je zajištěna schopností vnitřní proměny – katarze. Tento proces je v člověku hluboce zakořeněn a spouští ho čtyři katalyzátory, které se nemění. Jsou to:

- bitka;
- hluboký vnitřní otřes, ať pozitivní, či negativní;
- pád, skluz, či jiná změna přirozené pozice;
- fyzické vyčerpání.⁴⁴

Historicky probíhala výchova k vnitřní proměně přirozeně v rodinách. Vzhledem k tomu, že osoby žijící pod jednou střechou se velmi dobře znaly, probíhalo předávání individuálně přizpůsobené konkrétnímu příjemci. Z pohledu metod byla škála použití široká, od zážitkových metod po výklad a napodobování. Rodiče i prarodiče, dle dohody, dbali na to, aby se jejich potomci dokázali o sebe postarat, a tak je připravovali na život celostně. Zde se děti setkávaly s narozením i smrtí a také vírou. Měly dostatečnou možnost prožívat vnitřní katarzi.

V prostředí katecheze tento proces odpovídá vyvolání náboženské zkušenosti, kde je ovšem navíc vsazena podmínka konfrontace s životem Ježíše Krista, případně jiných biblických osobností.⁴⁵ Zkušenost totiž souvisí s touhou proměňovat situaci, ve které se nacházím. Proto je potřeba na úsudky pohlížet ve světle radostné zvěsti –

⁴³ Srov. JAN PAVEL II. *Teologie těla: katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. 4. vydání. Praha: Paulínky, 2012, s. 42.

⁴⁴ Srov. Hošek, Václav. *Katarzní momenty her a sportů*. Přednáška in verbis. Praha: VŠTVS Palestra, 23. 10. 2014.

⁴⁵ Srov. ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008, s. 77.

evangelia. Zkušenost vytváří prostředí naplňování spásy.⁴⁶ Jestliže se dnes klade důraz na zprostředkování náboženské zkušenosti, pak se také musíme zabývat otázkou, jak jí docílíme. Víme, že slovo zkušenost vlastně vychází ze situace setkání s něčím neznámým. Nelze ji tedy předávat, pokud nepřivedeme druhého do situace, kdy má možnost sám se konfrontovat s něčím neznámým. Tomu musíme uzpůsobit i proces katecheze. Zkušenost totiž vzniká až s odstupem po úvaze o prožitém a ovlivňuje další chování a postoje.⁴⁷ Historicky jsme zatíženi používáním transmisivních metod, které vyhovují předávání složitějšího objemu znalostí, pouček a pravidel. Příjemci je předávána zatříděná informace v již uceleném systému.⁴⁸ K předání určité zkušenosti se více hodí zážitkové metody. Pokud chceme mít k příjemci vyvážený přístup, je vhodné kombinovat různé metody, podle obsahu sdělení.

Protože většina biřmovaných je ve věku mladé dospělosti, nastíním dále základní znaky chování v tomto období a z nich vyplývající katechetický přístup.

Z psychologického pohledu je mladý člověk identifikován jako někdo, kdo nepřijímá automaticky, co je mu sděleno, ale snaží se hledat hlubší a složitější odpovědi. Proto je v přístupu k nim důležité předkládat více pohledových rovin, aby byl příjemce vtažen do názorového dialogu, a zároveň se učil vnímat jiné postoje předkládané druhými lidmi, zvyky, tradicí či magisteriem.

Je nutné také brát v úvahu, že církve jsou v současné době vnímány jako nedůvěryhodné a nemají automatickou pozici autority. Přístup musí být velmi citlivý a otevřený k názorům a otázkám mladých lidí. Pokud totiž najdou jisté souznění s názory autoritativního společenství, jsou schopni se pro něj obětovat. V tomto období je pro mladé lidi důležitá otázka vzhledu, který často vyjadřuje přiřazení k myšlenkovému směru. Velmi mu záleží na tom, jak je vnímán okolím. V myšlení se prosazuje abstrakce a kritika, touha po jednoznačných řešeních bez kompromisů a svobodě. Tyto postoje nejspíše nachází ve skupině stejně starých jedinců.

V komunikaci s mladými lidmi není vhodné vystupovat z pozice autority, ale spíše mediátora, který pomáhá hledat odpovědi. Požadavkem katecheze mezi mladými je, aby víra, kterou v sobě do nynějška nosili, víra rodičovská či autoritativní, se

⁴⁶ Srov. VDK 152.

⁴⁷ Srov. ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 73–74.

⁴⁸ Srov. ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 10.

proměnila ve víru osobní. V dnešní době, která má strach ze zralosti a spíše vzhlíží k nezodpovědnosti mládí, je to aktuální a palčivý problém.⁴⁹

Osobní víra je cesta následování Krista, proces zrání, který nikdy nekončí, ale má několik aspektů:

- nalezení sebe sama, přijetí zodpovědnosti za růst a hledání cíle svého života; je to proces lidského zrání s vědomím toho, že jsme teprve na cestě k plnosti rozvinutí se;
- rozpoznání Krista jako zdroj odpovědi na otázky současné, ale i otázky minulých generací a z toho vyplývající touha se s ním setkávat ve svátostech a vnímat jeho vliv na dějiny, inspirování se Marií jako prvním dokonalým křesťanem;
- objevování významu církve pro život jednotlivce, začleňování se do společenství, hlásající evangelium a slavící víru;
- ve vědomí svých možností se angažovaně spolupracovat na budování Božího království.

K těmto vlastnostem by měla katecheze vést a napomáhat.⁵⁰

Dále je potřeba pohlédnout na důležitost společenství z pohledu přizpůsobování katechetických metod a výkladů místním potřebám. Katolická církev předkládá pravdy víry nezátížené osobními postoji, postoji různých frakcí či teologických škol. Nicméně toto přizpůsobení je zvláště na těch, kteří učí a vychovávají ve víře.⁵¹ Církev neodmítá žádné metody, které jsou pravdivé a ve shodě s evangeliem a jeho službou.

Pedagogie víry vnímá hluboký vztah, mezi metodou a předávaným poselstvím, a proto vyžaduje vazbu na Písmo a jeho výklad. Rozlišení metod je různé, např. na induktivní a deduktivní, sestupné či vzestupné atd. Vždy ale musí odpovídat stavu živé paměti, stavu, kdy je ve společenství vnímána přítomnost Krista, aby nedocházelo k mechanickému memorování textů, norem a pouček. Při volbě metod je třeba brát v úvahu schopnost metody vést k přijetí odpovědnosti, k přemýšlení, reálné zkušenosti s uskutečňováním nějakého projektu, s podporou duchovní obnovy.

⁴⁹ Srov. BARTŮŠKOVÁ, Ludmila. Některé pohledy vývojové psychologie na práci s mladými biřmovanci. *Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2012, roč. 4, č. 2, s. 14–17.

⁵⁰ Srov. ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*, s. 97–99.

⁵¹ Srov. VDK 124.

Bez fungujícího společenství není možné praktikovat křesťanský život v jeho plnosti. Křesťanské společenství se stává oporou jednotlivce a místem svědectví víry. Pečuje o formaci věřících a je vhodným místem pro růst ve víře.⁵²

Katolická víra na rozdíl od ostatních nezná dualismus mezi sakrálním a profánním světem a vtahuje přítomné prožívání do slavení. Vyjádření tohoto aktu se děje rituálem přijetí svátosti. Tento rituál vyžaduje srozumitelnost a z ní vyplývající bytostnou čistotu. Tyto jsou zajištěny vhodným slovem a symboly. Slovo proměňuje význam aktu a symbol odkazuje na přesaženou skutečnost Božího bytí a sebezjevení. Člověk se přiřazuje k církvi iniciačními svátostmi. Jsou to křest, biřmování a eucharistie. Tento přechod z jedné situace do druhé vyžaduje svobodné a zodpovědné rozhodnutí, neboť se jedná o radikální změnu ontologického řádu, je to však již reakce na Boží záměr s člověkem.

Ve svátostech pokračuje Kristovo působení. Člověk tuto situaci zakouší jako darovanou a svobodnou, takovou, která přináší naději. Křesťan musí zakusit, že je schopen přijmout své lidství ve službě Kristu a účasti na velikonočním tajemství.⁵³ Podstatný rozměr slavení svátostí, který se dnes opomíjí, je nutnost spojení s reálným prožíváním bytostných situací. Např. lámání chleba bylo součástí skutečné večeře ve společenství věřících, kteří žili víru, projevovali si skutky lásky a přijetí eucharistie bylo stvrzením tohoto jednání. Svátosti člověka nemají vytrhovat z reality jeho života.⁵⁴

Nelze se ještě nezmínit o významu symbolu v liturgickém jednání. Člověk v kontaktu se skutečností, která jej přesahuje, není schopen vyhnout se symbolickému jednání, protože jinak není schopen tuto skutečnost uchopit. To tedy neznamená, že milost, která je udělována a která navíc již existuje, není umenšena použitím symbolu, ale je touto formou reálně dána.⁵⁵

⁵² Srov. VDK 148–159.

⁵³ Srov. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 32–39.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 41–43.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 135–137.

3. Obsah a úkoly katecheze

Aby katecheze byla účinná, musí umět propojit několik úkolů, které se navzájem překrývají tak, jak to vidíme na Ježíšově přístupu k učedníkům. Učil je nahlížet tajemství Božího království, vychovával k modlitbě, seznamoval s postoji, vyplývajícími ze Zjevení a připravoval na misijní činnost.

Katecheze proto musí postupně odkrývat pravdu o Božím plánu. Každý, kdo skutečně zažije setkání s Kristem, touží po tom, prohloubit tento vztah a poznávat i toho, koho Syn přišel zjevit, svého Otce. K tomu je třeba používat Písmo a tradici, které vypovídají o Božím sebezjevení. Přílnutím k Božímu plánu a jeho naplňováním se dosvědčuje smysluplnost víry ve světě.

Setkání s Kristem prožíváme v církvi, v liturgii, ve svátostech, kde je stále tajemně přítomen. Církev vede věřící k aktivnímu zapojení do slavení liturgie. Proto musí katecheze vést k poznání liturgie, vychovávat k modlitbě, k zapojení do společenství a porozumění symbolickému jednání.

Katecheze musí motivovat k vnitřní proměně věřícího na cestě za Kristem, k životu podle jeho vzoru. Učit postojům, které zastával Kristus. On přišel naplnit zákon a je modelem pro naše jednání. To přináší nutnost vnitřní proměny, prokazované skutky v životě každého věřícího.

Hovoříme-li o následování Krista, nemůžeme pominout Marii, která je jako vzor následování uctívána v církvi odedávna. Ona je rodička Božího Syna, milovaná dcera a svatyně Ducha svatého. Její hluboký vztah s Kristem a její věrné plnění Otcovy vůle nesmějí být zapomínány a přehlíženy. Maria nijak neumenšuje Krista coby prostředníka mezi Bohem a lidmi a její vliv je svobodným rozhodnutím Božím. Svým ANO se stala matkou Boží a zde na zemi byla nad jiné společnicí a služebnicí Pána. Svým utrpením a poslušností se stala matkou v řádu milosti až do dovršení spásy. Tento úkol nadále vykonává a získává nám dary věčné spásy svými přímluvami. Proto je naším velkým vzorem ve vztahu ke Kristu. Následovat ji znamená říkat ANO celým svým bytím.⁵⁶

Shrnutím pravého postoje v modlitbě a kontemplaci je modlitba Páně. Je v ní obsažena prosba, chvála, děkování. Učí nás synovské důvěře a obdivu k Boží velikosti. V modlitbě se člověk musí naučit obracet k Bohu v těžkých situacích, ale také v dobrých chvílích, a prohlubovat tak vnitřní život. Nedílnou součástí musí být

⁵⁶ Srov. LG 52–62.

spoluúčast na budování církve a aktivitách podporujících život společenství. Tento život ve společenství musí být pečlivě opatrován.⁵⁷

Jedním z principů katecheze je i věrnost Bohu a člověku. Věrnost Bohu je vlastně odpověď na Boží nabídku vstoupit do vztahu s Ním.⁵⁸ Je to důkaz svobodného rozhodnutí následovat Krista; přijetí darů a možností daných člověku ve stvoření, tzn. seznámit se s údělem člověka a jej naplnit. Předpokladem života je tedy uvedení do tajemství víry, a to mimo jiné předložením biblických příběhů dokazujících věrnost ze strany Boha k člověku jako takovému a k Izraeli jako národu, který si vyvolil; dále seznámením s Ježíšovým životem a obdobím prvotní církve.

Věrnost člověku spočívá v přijetí katechumena v respektu k jeho stavu a předporozumění. Je důležité předávat mu náboženskou zkušenost tak, aby byl odhodlán ji opakovaně přijímat, při zachování jeho svobody.⁵⁹ Důležitou roli v životě každého jednotlivce i společenství hraje kultura. Je to proces, který vychází ze zkušeností předchozích generací a je předáván částečně vědomě, ale i narozením do konkrétní historické situace. V každé kultuře se odráží působení Ducha a objevují se evangelijní hodnoty.⁶⁰ Ty je potřeba odhalovat a na ně navázat v dalším působení. Kultura je bytostným základem celého společenství. Katecheze má za úkol dovést člověka do stavu, kdy je víra jeho kulturou, totiž nositelkou hodnot a tradice.

Pokud tedy shrneme požadavky na katechezi do jednotlivých úloh, dostaneme následující úkoly:

- *napomáhat poznání víry*
hlásání evangelia a přivádět k postupnému poznání Božího plánu;
- *oblast liturgie*
napomáhat k pochopení a aktivní účasti na liturgii jako účast na křestním kněžství ve společenství s Kristem;
vychovat k modlitbě, k chvále, pokání, děkování, důvěře, prosbě a potvrzení jednoty;
- *mravní projevy*

⁵⁷ Srov. VDK 84–86.

⁵⁸ Srov. *Dokument o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v České republice*. Praha: Česká biskupská konference, 2015, s. 11-12.

⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 11-12.

⁶⁰ Srov. VDK 203-204.

přivádět k naplňování křesťanských postojů do života, jako svědectví vlivu evangelia;

- *vychovávat ke společenství a zodpovědnosti za něj*

probouzet ducha společenství, spolupráce na evangelizaci a budování církve; pomáhat k prožívání prostoty a pokory, starostlivosti o slabé a vzdálené; odpuštění a společné modlitby;

pomáhat k nalezení misijního postoje a svého místa ve společnosti.

Velmi důležitou součástí pastorace je tedy také forma, jakou se přistupuje k těmto úkolům, a prostor ve kterém se odehrává. Farnost jako významné místo k přijetí všech lidí otevřenou Boží láskou. Každý, kdo je členem farnosti, by měl zakoušet svoji účast na těle Kristově. Je to místo formace víry, projevených skutků a stále živé katecheze.⁶¹ Proto při katechezi břimovanců je potřebné neoddělovat žadatele od ostatních věřících, ale spíše naopak. Farnost se do budoucna stane prostorem jejich zrání, dodržování tradic a spravování bohatství víry. Je ovšem potřeba nezapomenout na širší rozměr místní církve, které hlavou je biskup.⁶²

⁶¹ Srov. VDK 257.

⁶² Srov. OPATRŇÝ, Aleš. Katechumenát v naší zemi – podmínky a výzvy. In: Katechetická sekce ČBK (ed.). *Křesťanská iniciace: sborník třetí vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 15.-17. září 2008 Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci a Katechetickou sekcí České biskupské konference*, s. 48.

4. Pomůcky k přípravě na biřmování

Na našem trhu není mnoho dostupných pomůcek k přípravě na biřmování. Pro příklad uvádím publikace *Biřmování* od Ladislava Simajchla,⁶³ *Společně objavujeme dar* od Jozefa Šelunga⁶⁴ či *Biřmování* od Jana Houkala.⁶⁵ Dále také mnou hodnocené *Příprava na biřmování od Aleše Opatrného*,⁶⁶ *Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti* od Ludmily Muchové⁶⁷ a *YouCat: příprava na biřmování*.⁶⁸ Hodnocené publikace jsou vybrány tak, aby obsáhly rozmanitost příprav.

4.1. Seznámení s konkrétními pomůckami

4.1.1. Opatrný, Aleš: Příprava na biřmování (2000)

Příprava vydaná Pastoračním střediskem Praha je příprava sestavená českým odborníkem na pastorační svátosti Alešem Opatrným na základě jeho zkušeností. Lze ji považovat za velmi rozšířenou pomůcku. Aleš Opatrný je katolický teolog, dlouhodobě angažovaný v pastorační, je úspěšným autorem duchovní literatury. Zastává funkci vedoucího katedry pastoračních oborů na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Příprava pro biřmování z přelomu století reaguje na nedostatek pomůcek pro katechety. Vznikla z podnětů a zkušeností kněží na setkání v Želivu. Brožurka není určena ke komerčnímu účelu, a tak neobsahuje žádné ilustrace ani obrázky. Autor se snaží být stručný a spíše nabízí modely pro možné využití než komplexní přípravy. Příručka je rozdělena na dvě části, první shrnuje současný stav příprav, popisuje biřmování jako takové, zabývá se cílem přípravy a použitými metodami. Ve druhé části předkládá pět konkrétních návrhů příprav. První tři jsou rozděleny podle znalosti adeptů a poslední dvě jsou ovlivněny potřebou věnovat větší pozornost působení Ducha

⁶³ Srov. SIMAJCHL, Ladislav. *Příprava farnosti k svátosti biřmování*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, s. d.

⁶⁴ Srov. ŠELINGA, Jozef. *Společně objavujeme dar*. Nitra: Kňazský seminár, 2005.

⁶⁵ Srov. HOUKAL, Jan. *Biřmování: cesta ke křesťanské dospělosti*. Praha: Portál, 2017.

⁶⁶ Srov. OPATRŇÝ, Aleš. *Příprava na biřmování: pomůcka pro ty, kdo vedou přípravu*. Praha: Pastorační středisko Praha, 2000.

⁶⁷ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti: příprava na přijetí svátosti biřmování*. Brno: s. n., 2005.

⁶⁸ Srov. MEUSER, Bernhard – BAER, Nils. *YouCat: příprava na biřmování*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013.

svatého. Čtvrtá příprava tak vychází z příručky *Život v Duchu*,⁶⁹ pátá z brožury *Život v Kristu*.⁷⁰

Co se týče metody, autor několikrát upozorňuje, že katecheta musí zapomenout na svoji přípravu k biřmování; ideálem je pro něj dosažení interakce mezi adepty navzájem a mezi adeptem a Bohem. V první přípravě se využívají jako podklad k navození interakce úryvky z bible, modlitba a zpěv písní. Občasně jsou využity katechismus, *Lumen gentium*, misál a kniha *Liturgie a život*. Teologicky se hlouběji probírají základní hodnoty víry, desatero a život jednotlivce. Příprava je navržena na jedenadvacet setkání.

Ve druhé přípravě se metodicky klade důraz na domácí samostudium, ke kterému vždy na setkání katecheta předloží doporučenou literaturu. Sám pracuje hlavně s katechismem. Na adepty je pohlíženo jako na méně zdatné. Autor doporučuje, aby po dobu přípravy vzrůstala část věnovaná neformální modlitbě. Teologicky se autor obecně dotýká základních pravd víry a postojů křesťana. Tato druhá příprava zahrnuje dvanáct setkání.

Třetí příprava je zaměřena na lidi orientované v církvi, kteří ještě nebyli biřmováni. Autor předpokládá dobrou výchozí pozici adeptů, a proto jako metodu nabízí hlavně otázky na dlouhodobě zdánlivě neřešitelné či neřešené problémy s následnou diskusí. V této části by se měla realizovat čtyři setkání.

Čtvrtá příprava má neurčený počet setkání, vycházejících ze semináře charismatické obnovy. Na konec se připojuje seznámení s vlastním průběhem biřmování.

Pátá příprava je postavena na postních exerciciích ve všedních dnech. Na závěr se opět připojuje seznámení s obřadem.

4.1.2. Muchová, Ludmila: Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti (2005)

Příprava *Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti* od Ludmily Muchové je pomůckou velmi konkrétně zaměřenou na příjemce. Maximálně využívá zážitkových metod a v příloze jsou také přiloženy pracovní listy. Autorka vyučuje na Teologické fakultě Jihočeské univerzity se zaměřením na pedagogiku. Vydala řadu publikací. Tato

⁶⁹ Srov. SIEVERS, Ernst. *Život v Duchu: text pro vedení semináře*. Praha: Pastorační středisko Praha, 2006.

⁷⁰ HRUŠKA, Petr. *Život v Kristu: farní exercicie všedního dne: příručka pro vedení exercicií*. Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

příručka o rozsahu 153 stran je určena připravujícím se na biřmování. Autorka je přesvědčena, že mladí lidé nemají příležitost zažít zkušenost s Bohem. Kniha je proto sestavena jako metodika pro vytváření právě těchto zážitků. Je rozdělena do osmi bloků, kde každý blok má ještě několik témat. Obsahuje celkem osmadvacet konkrétních návrhů jak provádět setkání. Mají k tomu napomoci vypracované přílohy a pracovní listy. Na závěr nechybí seznámení s obřadem biřmování. Teologickým východiskům a argumentaci jsou věnovány pouze tři stránky v úvodu knihy. Každý blok začíná instrukcemi pro vedoucího, po němž následuje vlastní rozpracovaná metodika. V metodice se stále opakuje stejná kruhová forma, kdy do středu je dáván obrázek, text, čistý papír. Většinová metoda je sociální a zážitková. Autorka v metodice předkládá jako vstupní své postoje ve víře a teologické názory, které nijak nevysvětluje ani neobhazuje, nad nimi se pak diskutuje, přemítá a rozjímá. V některých metodikách částečně rezonuje východní náboženství a to při dechových cvičeních.

4.1.3. YouCat: příprava na biřmování (2013)

YouCat je pomůckou, jež vznikla pro celosvětové použití. Je určena zejména mladým lidem a patří k nejmladším pomůckám dostupným na našem knižním trhu. Je dílem autorského kolektivu kolem Bernarda Meusera a Nilse Baera z Německa. V Čechách ji vydalo Karmelitánské nakladatelství Vydří v roce 2013. YouCat je název široké řady knih pro mladé, která se snaží mluvit jejich jazykem. Patří sem bible, katechismus, modlitební kniha, svátost smíření a také příprava na biřmování. Vzhled knihy je nápaditý, ilustrace odkazují na její zaměření na mládež, je příjemná do ruky a svádí k otevření; má 111 stran.

Uvnitř je bohatě ilustrovaná a obsahuje mnoho na první pohled líbivých obrázků. Zajímavé a nápadité jsou časté odkazy na okrajích textu, které čtenáři pomáhají zodpovědět otázky vyplývající z příslušného odstavce. Rozdělena je do dvanácti kapitol. Všechny mají teologický základ a postupně čtenáře uvádějí do křesťanského pohledu na život, např. „Proč to na světě skřípe“, nebo „Církev – domov pro tebe i pro mě“. Kniha sama upozorňuje na potřebnou znalost bible a katechismu YouCat. Nejvíce používanou metodou je vyprávění citově podbarvených příběhů, které míří hlavně na emoce. Do textu jsou vkládána krátká, zvýrazněná, jednoduchá hesla, navozující závazek vůči Bohu, např. „Dal svůj život – také pro tebe a pro mě“. Dále jsou zde použity krátké citáty, či zmíněny činy světově známých křesťanských

osobností. Jsou zde i některé tipy na četbu knih a doporučení k postojům, a i ta jsou dovysvětlena pomocí vyprávění. Motivaci k vytrvalosti se snaží vzbudit přirovnáním k tréninku na maraton, který je dlouhodobý, ale přináší potěšení a plody. Z teologického pohledu se opakují základní křesťanské pravdy, začíná otázkami, jestli je Bůh či není. Zjevením a odpovědí na něj – vírou. Hřích jako neznalost záměru Stvořitele. Ve zkratce představuje život křesťana tak, aby byl připraven přijmout svátost biřmování. Na konci je popsán průběh rituálu. Příručka se netají tím, že je formována ve spolupráci s mladými lidmi. Je to znát hlavně použitými přirovnáními, např. důvody, proč chodit do kostela, jsou srovnány s důvody k osobní hygieně.

4.2. Srovnání s teologickými východisky

V této části formuluji kritéria na základě teologických východisek:

- jakým způsobem přistupují pomůcky k textům Písma svatého, jak je prezentován Duch svatý, kolik prostoru je věnováno jeho působení v Písmu a zda je biřmování prezentováno jako symbol pomazání Krista Duchem svatým;
- jak představují liturgická východiska svátosti, je-li zmíněn dialog mezi Bohem a církví potažmo lidem a ukotvení ve vztahu s Ním;
- jaké místo ve vztahu Boha a člověka zaujímají svátosti a jakému modelu odpovídají;
- jak je biřmovancům vykládána souvislost a jednota iniciačních svátostí;
- kolik prostoru je věnováno svátosti eucharistie, ke které biřmování směřuje (v naší praxi je potřeba počítat s tím, že biřmovanci už delší dobu přijímají eucharistii);
- jak je pojata katecheze a zda je zasazena do širšího kontextu pastoračního poslání církve.

4.2.1. Opatrný, Aleš: Příprava na biřmování (2000)⁷¹

V úvodu pomůcky je základní shrnutí pohledu na svátost biřmování a to je společné pro všechny přípravy. Pomůcka vznikla na základě zkušeností kněží, což je znát v přístupu k teologickému rozměru práce. Publikace se odvolává na dokumenty církve. Základní východisko chápe seznamování s biblí a Božím slovem jako nutnost, která se musí vyvinout v potřebu (s. 9). Prezentování Ducha svatého a ostatní činnosti přenechává konkrétním přípravám.

- *příprava č. 1*

Předpokládaná forma každého setkání vychází z faktu, že účastníci sami nacházejí texty Písma vhodné ke každému probíranému tématu. Ty se vykládají a k případným nejasnostem u jednotlivců se nabízí soukromý rozhovor. Je ale pravdou, že přímo Duchu svatému se nevěnuje žádné setkání. Pouze ve třetím setkání s názvem *Církev, do které patřím*, je zmíněna církev jako chrám Ducha svatého (s. 16). Záleží tedy na katechetovi, jaké texty bude vykládat. Svátosti jako celek zmíněny nejsou, příprava se věnuje eucharistii, svátosti smíření a samozřejmě biřmování. Z textu lze vyčíst, že jsou pojaty nejspíše podle objektivistického modelu, protože zprostředkovávají spásu. Jednotou iniciačních svátostí se příprava také nezabývá. Celé jedno setkání je pak věnováno právě eucharistii a jejímu místu v postavení života církve i jednotlivce, na nějž volně navazuje také setkání *Kříž a vzkříšení*. Příprava se nezabývá svým zařazením do pastoračního plánu, jen v úvodu vyžaduje jistou připravenost účastníků: „Celá příprava je nesena myšlenkami na službu biřmovanců v církvi a zažití skutečnosti, že církvi jsou oni sami. Dál se vine jako nit' všemi 21 setkáními to, co zaznělo při křtu každého z nich při modlitbě před mazáním křížem: pomazání na kněze, proroka a krále“ (s. 14).

- *příprava č. 2*

Zpracování přípravy umožňuje značnou volnost v reakci na stupeň vyzrálosti adeptů. Počítá s poměrně velkou aktivitou účastníků ve formě čtení doporučené literatury. Osnova je vytyčena dosti obecně a zásadou je velké pochopení pro nejasnosti, které se objeví při samostatné četbě. Písmu a jeho důležitosti pro život se věnuje šesté

⁷¹ Z důvodu častého odkazování se na konkrétní pasáže hodnocených publikací budou jednotlivé odkazy v příslušné kapitole uváděny přímo v textu.

setkání. Je zde zřejmá motivace k tomu, aby se čtení textů bible stalo potřebou: „Cílem není především vyložení podrobností a zmnožení znalostí o Bibli, ale ‚otevření Bible účastníkům‘, motivace ke čtení a základní klíč k porozumění, resp. k vnikání do chápání Písma“ (s. 26). Při výkladu kapitoly o Duchu svatém nechává autor na rozhodnutí katechety, jak dalece bude používat biblický přístup (s. 27). Dialog Boha s církví je obsažen v kapitole *Život z víry a Základní náplň víry* (s. 25). Jednotě iniciačních svátostí se příprava nevěnuje, i když je svátostem věnována celá kapitola. Důraz je totiž kladen na pochopení svátostí jako projevu života církve a zároveň skutečnosti umožňující její růst. Svátosti eucharistie se samostatně příprava nevěnuje. Není ani zřejmá snaha zasadit ji do nějakého kontextu příprav.

- *příprava č. 3*

Pomůcka je představena jako náprava nedostatku, a to když zralý křesťan nepřijal z nějakého důvodu svátost biřmování přesto, že žije plný život: „Tento typ přípravy je určen pro zralé lidi a v církvi orientované, katolíky, kteří z nějakého důvodu nebyli biřmováni a teď se k přijetí této svátosti chystají. Příprava má vlastně jen dva cíle: solidně informovat o svátosti a disponovat k jejímu přijetí, a tedy i k životu z Ducha“ (s. 28). Příprava je rozprostřena pouze do čtyř setkání, v nichž jsou účastníci informováni o svátosti biřmování podle katechismu. Dvakrát se čtou texty z Nového zákona, jednou vztahující se k daru Ducha a podruhé k životu z Ducha. Pojetí milosti odpovídá nejspíše subjektivistickému modelu, protože věřící žije zralý život i bez svátosti biřmování. Iniciační svátosti jsou probrány při prvním setkání. Eucharistii se ale příprava nevěnuje a ani nepočítá se zasazením do širšího pastoračního plánu.

- *příprava č. 4*

Tato příprava se už zcela orientuje na působení Ducha svatého. Cílem je otevřít účastníky jeho proměňujícímu se vylití. Seminář *Život v Duchu* původně vznikl v Africe, následně se rozšířil do celého světa.⁷² K jeho vedení není potřebný kněz, ale doporučuje se týmové vedení: „V Africe je málo kněží, ale mnoho aktivních laiků. Proto je předkládaná příručka zcela přizpůsobena tomu, aby laiky uschopnila k uskutečňování tohoto semináře“.⁷³ Příručka představuje modely jednotlivých setkání,

⁷² Srov. SIEVERS, Ernst. *Život v Duchu: text pro vedení semináře*. Praha: Pastorační středisko Praha, 2006.

⁷³ SIEVERS, Ernst. *Život v Duchu*, s. 4.

keré lze ovšem pod vlivem Ducha svatého přizpůsobovat konkrétním podmínkám. Důraz je kladen na prohloubení vztahu s Bohem, ale i mezi lidmi a na pravidelnou modlitbu (s. 5). Vzhledem k uspořádání semináře není systematická práce s Písmem potřebná. Texty jsou požívány nejvíce jako inspirace k modlitbě a k úvahám a jsou zaměřeny na působení Ducha. Přednášející má volnost při projevu měnit výklad podle situace. Sympaticky vyznívá snaha přimět účastníky k úplnému odevzdání se Bohu. Přístup k účastníkům předpokládá již existující víru, a tak se nezabývá svátostmi. Pohled víry pak velmi ovlivňuje zaměření na Ducha svatého. Také eucharistie je představena charakterem poslání třetí Božské osoby:

Podle katolického chápání eucharistie naplňuje při proměňování Duch svatý chléb a víno a tyto se pak stávají tělem a krví Kristovou. Jdeme-li potom k přijímání, přijímáme tělo Kristovo naplněné jeho Duchem. Přijímáme Ježíšovu lásku a sílu. Lásky a síly jsou však v posledku jen jiným označením Ducha svatého.⁷⁴

- *příprava č. 5*

Tato pomůcka není přímo přípravou na biřmování, ale je určena k oživení víry. Je orientována přímo do postní a velikonoční části liturgického roku, a to ovlivňuje její uspořádání. Využit se dá jako navazující exercicie na prekatechumenát a katechumenát.⁷⁵ Příručka připravuje účastníky na dar vylití Ducha svatého, takže se částečně překrývá s přípravou na biřmování: „Probudit v účastnících touhu po Duchu svatém, a tak dále připravit cestu k třetímu kroku velikonoce, k otevření se novému, hlubšímu vylití Ducha“ (s. 24). Protože kurz je zasazen do prožívání postní a velikonoční liturgie, využívá k formaci účastníků příslušné liturgické texty. Pomůcka dokládá působení Ducha v Ježíšovi, Marii i prvotní církvi a vede účastníky k touze po tomto působení také v jejich vlastním životě (s. 25). Čtvrtý velikonoční týden je celý věnovaný svátostem. Účastníci se zabývají jak iniciačními, tak ostatními svátostmi. Eucharistie není nijak zvlášť zvýrazněna. Autor zřejmě vychází z předpokladu, že účastníci zaměření na eucharistii rozumí, a věnuje se více rozměru působení Ducha svatého. Konkrétní texty a výklady pro účastníky jsou nabízeny v samostatném sešitku.⁷⁶

⁷⁴ SIEVERS, Ernst. *Život v Duchu*, s. 47.

⁷⁵ Srov. HRUŠKA, Petr. *Život v Kristu: farní exercicie všedního dne: příručka pro vedení exercicií*, s. 6.

⁷⁶ Srov. HRUŠKA, Petr. *Život v Kristu: farní exercicie všedního dne: sešit pro účastníky*. Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

4.2.2 Muchová, Ludmila: Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti (2005)

Pomůcka přistupuje k Písmu tak, že pracuje s částmi textu vytrženými z kontextu. Autorka se odvolává na induktivní metodu, ale k textu předkládanému příjemcům přidává svůj ničím nepodložený a často matoucí vhled, např. když vysvětluje význam zahrady Eden:

Nicméně zahrada, o které vypráví Bible v knize Genesis, je zahrada ustavičného, nekončícího začátku, který je všude tam, kde žijí lidé, na Anktartidě stejně jako na Sahaře, v minulosti, v přítomnosti, stejně jako v budoucnosti. To znamená: Rajskou zahradu Bible musíme chápat jako symbol! Kdo nedokáže uchopit tato jemná vlákna biblického příběhu, beznadějně se do něj zamotá (s. 42).

Nebo v kapitole 3. *Ježíš Kristus: za koho mě pokládají lidé/Ty?* se autorka snaží přiblížit Ježíšův život za pomoci novinového titulku „Příbuzní potulného kazatele tvrdí: Ježíš patří zpět do rodiny.“ Zřejmě se má vztahovat k události v chrámě, ale v tu dobu Ježíš nebyl potulný kazatel, nýbrž rozmlouval v chrámu s učiteli (Lk 2,46).⁷⁷ Nebo v kapitole 4. *Duch svatý – ruah: dech a vítr!* autorka odvozuje z textu o stvoření člověka toto: „Duch je něco mimo mne, něco v přírodě, něco, co působí ve světě, je jako vítr.“ Tato formulace se nehodí k přiblížení Boží osoby a navíc text „ale nad vodami vznášel se Duch Boží“ (Gn 1,2) se obvykle vykládá jako absolutní vláda nad chaosem, potažmo nad božstvy jiných národů.⁷⁸ Autorka nedodrhuje základy exegeze a přikládá textu význam, který nevychází z původního záměru biblických autorů.

Hned v úvodu je zřejmé, že autorka zaměří svoji pozornost přednostně na Ducha svatého jako pilíř a cíl přípravy. Textů ukazujících působení Ducha svatého v Písmu je dost na to, aby se daly využít v dobrou a kvalitní úvahu. Autorka však podobně jako s jinými texty Starého a Nového zákona pracuje zvláštním způsobem, často až na hraně křesťanského postoje. Pro příklad uvádím odstavec, ve kterém srovnává vdechnutí života člověku s uměním vnímat svůj dech:

Postavte se pevně na obě nohy a mírně rozkročte. Chceme se nyní vědomě soustředit na svůj dech. Kde můžete v tomto postoji svůj dech vnímat? Začneme nádechem nosem. Vnímáte, jak vzduch proudí vašim nosem? Cítíte uvnitř chlad, když se pořádně nadechnete? Jak se jeho stěny zužují a roztahují? Nyní položte ruce na svoji hrud' a vnímejte, jak dech zvedá vaše ruce. Nyní si položte ruce na

⁷⁷ Srov. MUCHOVÁ, Ludmila. *Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti*, s. 61.

⁷⁸ Srov. PITTEROVÁ, Marie. *Duch svatý v bibli*, s. 14.

žebra. Cítíte i zde svůj dech? Dýchejte tak, že se vaše ruce budou pohybovat současně s dechem. Oči jsou přitom stále otevřené. Položte nyní obě své ruce na oblast dutiny břišní zhruba tak, aby palec byl ve středu břicha. Představte si, že vaše břicho je nafukovací míč. Nadechněte se a nafoukněte ho co nejvíce. Při výdechu se zase scvrkne. Cítíte, jak se jeho pohyb přenáší na vaše ruce? ... Obě cvičení můžeme zakončit nabídkou modlitby, pokud to atmosféra ve skupině dovolí: Nyní položte své ruce na místo, na němž cítíte nejlépe svůj dech. Chvilí svůj dech ještě tiše pozorujte a vnímejte přitom následující slova: Cítím svůj dech. Bez dýchání nemohu žít. S mým dechem vstupuješ do mého života i ty, Duch Boží. Naplňuješ mě, dynamizuješ mě, dáváš mi životní sílu... A Hospodin Bůh vdechl do člověka dech života (s. 75–76).

Tento způsob výkladu velmi připomíná vliv východních náboženství. A je pravdou, že autorka nijak neskrývá své ovlivnění jinými kulturami, viz *Eskymácký mýtus o duši velryby a hořícím srdci* (s. 43–44).

Výklad biřmování jako symbolu pomazání Krista Duchem svatým v textu není. Ústřední pojetí Ducha svatého je Dar.

Život je v pomůcce představen jako cesta, propojující vzájemným ovlivňováním s ostatními lidmi celé dějiny. Bůh nás na této cestě doprovází (s. 7). Vztah k posvátnu je vysvětlován např. na cigaretovém nedopalku zemřelého otce:

Nanejvýš ženská a svátostná intuice mé sestry způsobila, že ukryla cigaretový nedopalek do obálky. Od tohoto okamžiku už tento cigaretový nedopalek není obyčejný cigaretový nedopalek. Stal se svátostí, žije, hovoří o životě a doprovází můj život (s. 93)

Autorka ve vztahu k posvátnu a liturgickým úkonům vyzdvihuje význam symbolu jako odkazu na existující skutečnost za symbolem. Pohled teologie je ale jiný, respektuje, že Boží jednání nemůže být jiné, než sakramentální a tak tedy v symbolech skutečně Bůh jedná.⁷⁹ Pokud se ptáme po snaze ukotvit biřmovance v Bohu, autorka jej spíše nabízí jako doprovod na cestě životem: „Chceme jim navíc umožnit, aby si sami udělali nějakou představu o skutečnosti, že Bůh doprovází náš život v dobrém i ve zlém“ (s. 104). Jinak vychází z předpokladu náboženského psychologa F. Osera, že Bůh na život mladého člověka nemá podstatný vliv (s. 12). Pojetí svátostí ve vztahu Boha a člověka neodpovídá žádnému z výchozích modelů, autorka přináší své pojetí svátosti, která má svoji vlastní sílu a na jiných místech zdůrazňuje pouze význam odkazu na Boží přítomnost. O milosti se takřka nezmiňuje: „Dokonce působí ze své vlastní síly, nezávisle na víře a morálce udělovatele nebo příjemce“ (s. 98). V úvodní teologické

⁷⁹ Srov. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 18.

úvaze je zřetelně naznačen vztah všech tří iniciačních svátostí, jako začlenění do církve a společenství spásy skrze Krista, ale v dalších kapitolách se pomůcka vyjadřuje hlavně o vztahu křtu a biřmování:

Svátost biřmování musíme tedy vidět vždy ve spojitosti se svátostí křtu. Ve křtu se uskutečnilo naše nové stvoření z vody a z Ducha svatého. Byla to skutečnost naší smrti a našeho vzkříšení spolu s Kristem. ... To, co slavíme, je v ideálním případě skutečnost, že mladí lidé objevili ve svém životě ducha Ježíše Krista jako Ducha svatého a rozhodli se dát mu prostor ve svém životě (s. 114).

V knize není zřejmá snaha přivést biřmovance k plné účasti na eucharistické oběti. V závěrečné části je charakter mše svaté formulován takto: „Charakter slavnosti má bohoslužba proto, že lidé prožívají Boží blízkost jako dárek, a to je důvod ke slavení“ (s. 122). Z rozboru teologických kritérií je zřetelné, že pro autorku není prioritou seznámení katechumena s evangeliem a církví a nepřikládá jim dostatečnou váhu. Proto ani zařazení do procesu trvalé katecheze není očekáváno. I když je při posledním setkání katecheta instruován k tomu, nabídnout účastníkům další setkávání, pojetí skupiny, která těží ze stejného zaměření, se programově uzavírá před farním společenstvím: „V žádném případě nesmí mít nikdo obavu, že to, co řekne v této skupině, bude druhý den probírat polovina farnosti. To nezáleží pouze na kázni vedoucí/ho, ale i na kázni ostatních. Proto je o tom potřeba dostatečně jasně mluvit“ (s. 16).

4.2.3. YouCat: příprava na biřmování (2013)

V úvodu knihy je sice čtenář vybízen k získání bible a občasnému čtení: „Zkoušej si v ní číst a vracej se k ní, nejlépe o prázdninách“, ale pomůcka přímo s biblickým textem nepracuje (s. 14). Pokud potřebuje odkázat na její text, odkaz je umístěn na okraji stránky, vedle odstavce, ke kterému se vztahuje. Ani působením Ducha svatého v Písmu se pomůcka nezabývá. Duch je představován jako láska, je to ten, který vede církve a žije v každém z nás:

Duch svatý je tak s námi, jako byl Ježíš se svými učedníky. Stejně tak blízko. Stejně tak dosažitelný. Stejně tak pozorný. Stejně tak uzdravující. Stejně tak konající zázraky ... *Duch svatý a tvé srdce: Letnice pro tebe a pro mě*. Na každé pouti si můžeš koupit nafukovací balónky ve tvaru srdce. Srdce se na celém světě stalo symbolem lásky ... (s. 57–59).

Působení Ducha svatého není vsazeno do kontextu Zjevení. Pomůcka velmi omezeně informuje o vztahu Božích osob a ani o pomazání Krista Duchem svatým nepodává žádnou informaci. Jsou zde příklady, co to znamená být pomazán, ale na Ježíšovo pomazání vysloveně neukazují: „Být pokřtěn v Duchu znamená být zapálen Boží láskou“ (s. 108).

Východisko pro svátost biřmování je uvedeno v sedmé kapitole, i když spíše mimochodem, protože je zde řeč o Židy nepochopeném vztahu Otce, Syna a Ducha svatého:

OTEC a SYN? Toto by pro Židy znamenalo nejen primitivní náboženský úpadek – toto pomýšlení bylo pro ně tak nesnesitelné, že Ježíš kvůli tomu skončil na kříži. Vše se ale mělo ještě zkomplikovat. Když se Ježíš loučil se svými učedníky, slíbil jim jiného přímluvce, DUCHA SVATÉHO (s. 57).

Učedníci obdrželi charismata a mohli prorokovat, uzdravovat a konat zázraky (s. 56).

Zaměření k eucharistii pomůcka neobsahuje. Eucharistie je darem a tělem: „Přijímáte to, čím jste: tělo Kristovo, abyste se stali tím, co přijímáte: tělem Kristovým.“ Je zde rozebírána Poslední večeře a eucharistii je přirazen význam díkůčinění (s. 88).

Ze svátostí se publikace soustředí pouze na biřmování, eucharistii, pokání a smíření. Nezabývá se však obecně jejich původem a významem. Na počátku tohoto titulu autor přibližuje biřmování spíše jako něco, na co je potřeba se připravit a co slouží k protékání Boží energie, dává sílu a posiluje identitu Božího dítěte a spolupracovníka:

„Přesně tak je to i s biřmováním. Protéká tebou proud? Navázal jsi intenzivní spojení s Bohem? Nebo si myslíš, že to ani nejde? Necítíš se spíše jako kabel, který někde venku visí naprosto zbytečně a bez proudu? ... Chceš žít velký a silný život? Už jsi někdy pocítil, že jsi těsně spojen s Bohem, že jsi mu docela blízko, že jsi bytost milovaná, chráněná, nesená a že tě někdo vede?“ (s. 8–10).

V kapitole o Duchu svatém je pouze požadavek, aby mohl sídlit v našem srdci (s. 60). Vztah mezi křtem a biřmováním není zmíněn. Svátost pokání a smíření je pojata jako navrácení původní krásy stvoření (s. 96–98). Chápání iniciačních svátostí jako možnost cele se přičlenit ke Kristu není vůbec zmíněno; zaměření na eucharistii zde také nenalzáme.

Pojetí katecheze předpokládá základní znalosti víry a snaží se upevnit rozhodnutí pro víru, aniž by se snažila zřetelně zapadat do kontextu pastorační katecheze.

Není možné odvodit, z čeho pomůcka vychází. Vyznání víry tam není. Desatero také ne. Svátosti, jak jsem zmínil výše, jen okrajově. Je tam však modlitba Otče náš. Brožurka se odkazuje na bibli, na jiné dokumenty magisteria však ne. Velmi dobře však propaguje další knihy z řady YouCat.

4.3. Srovnání s antropologickými východisky

V této kapitole budeme stanovovat kritéria vycházejících z antropologických východisek:

- jak pomůcka motivuje k zodpovědnosti za vlastní růst a k hledání cíle svého života;
- jak je vyžadováno svobodné rozhodnutí pro Krista;
- jak pomůcka odkazuje na Krista jako na zdroj odpovědí;
- jak podporuje touhu po svátostech;
- jak pracuje se symboly;
- jak učí začlenit se do společenství církve;
- jak motivuje příjemce ke spolupráci na budování Božího království;
- jaká metoda je použita.

4.3.1. Opatrný, Aleš: Příprava na biřmování (2000)

V obecném úvodu je velká pozornost věnována rozhodování i nacházení jako procesu neustálého zrání. (s. 11–12). Také odkaz na Krista jako inspiraci při hledání správných odpovědí je požadován v perspektivě příprav. O touze po svátostech nebo práci se symboly se v úvodu nehovoří. Lehce je zde nastíněn požadavek začlenění do farního společenství díky přiměřeným úkolům, které katecheta zadává (s. 10). Požadavky na metodu jsou praktikovat různost, potřeba dialogu mezi katechetou a příjemci, velikostně zacílit na skupiny či kombinace s větším celkem. Délka přípravy musí počítat s několika měsíci, je zde vyjádřena potřeba kontaktu s farním

společenstvím. Příprava má počítat s angažovaností příjemců i mezi jednotlivými setkáními a musí umět jasně podávat nauku církve a uvádět do modlitební praxe (s. 7).

- *příprava č. 1*

Zodpovědností ani svobodným rozhodnutím se příprava nezabývá, tyto aspekty jsou zmíněny v obecném úvodu. Ježíši je věnováno celé čtvrté setkání a je zde představen nárok na splnutí s jeho postojem vydanosti (s. 16). Příprava staví do popředí jako základní potřebu účast na svátostech církve a zaměřuje se i na charitativní a misijní rozměr života (s. 18). Zvýrazněny eucharistie a svátost smíření, kterým se věnuje samostatné setkání (s. 22). Odkaz na církev jako prostor pro naplňování křesťanských skutků je předkládán v osmé kapitole (s. 18). Metoda všech setkání se opírá o katechezi a modlitbu orientovaných na Krista. Délka setkání nemá přesáhnout 2x45 minut. V textu je znát, že příprava přijímá autoritativní postoje, když staví před žadatele o biřmování některé nároky bez ohledu na jejich momentální stav a dokonce počítá s jejich ostrou reakcí:

Cílem katecheze je ukázat velmi tvrdě jedinou možnost spásy, jak se uskutečnila v Kristu (*1Jan 5,11-12*). Tato slova Písma postavit jako naprosto slovo od slova platná. Jde o to zbořit představu, že dobrými skutky, pobožnostmi a naplňováním Zákona si můžeme zasloužit nebe. Zpravidla dojde k prudké reakci posluchačů, která je ale velmi žádoucí, protože je znakem změny představ (s. 16).

- *příprava č. 2*

Antropologická kritéria přípravy na biřmování zde nejsou naplněna. Druhá příprava se věnuje antropologii, ale z pohledu velikosti člověka ve stvořitelském Božím plánu (s. 24). Zvolená metoda používá rozdělení setkání na tři části. V první je provedena reflexe minule vyloženého, další část se věnuje modlitbě a v poslední části jsme uváděni do dalšího tématu:

Každé setkání by mělo obsahovat tři části: reflexi minule vyloženého či přečteného, modlitbu a uvedení do dalšího tématu. Pořadí může být různé, modlitební část by měla postupem doby zabírat větší a větší část. Je třeba se důsledně vyhnout jakékoliv formálnosti v modlitbě. (s. 24).

- *příprava č. 3*

Z antropologického pohledu nesplňuje příprava žádná kritéria, očekává postoj dospělých lidí ve víře, integrovaných do života farnosti. Počítá se pouze s variantou, že překážka, která neumožnila svátost přijmout, je nezhojená rána na duši. Katecheta by měl adeptovi nabídnout pomoc: „Je ale dobré v každém setkání vyzvat k položení otázek. Někdy se totiž vyjasní otázky, se kterými člověk chodí zbytečně léta po světě jako s něčím, co omylem považuje za neřešitelné“ (s. 28). Metodou je četba a výklad.

- *příprava č. 4*

Pomůcka zcela nezapadá do kulturního kontextu západní filozofie a její přístup k vlastnímu růstu a hledání cíle se opírá hlavně o duchovní úvahy, které nejsou vztaženy k činům těla. Samotná rozdílnost není špatná, ale pokud se pohybuje pouze v myšlenkové rovině, lze ji vnímat jen jako dobré východisko:

Pro toho, kdo je zvyklý konat přednášky v oblasti charismatické obnovy nebo kdo už prováděl takovýto seminář, se bude nabízený materiál zdát příliš obsažný. Takový je tedy ze srdce vybízen, aby se nenechal řídit předkládanými stránkami, ale Duchem svatým.⁸⁰

Jak ve vztahu k eucharistii, tak i ve vztahu ke Kristu jako osobě, která nabízí odpovědi, je potlačen charakter jeho poslání a zdůrazněn je charakter poslání Ducha. Se symboly pomůcka nepracuje, její schéma je postavené na modlitbě, katechezi a rozhovoru. Všechna témata jsou zaměřena na hlubší projevy Ducha svatého v životě účastníka. Začlenění se do církve není pro účastníka úplně jednoduché, protože charakter této skupiny úplně nezapadá do reality dnešních farností.

- *příprava č. 5*

Celá pomůcka je koncipována jako uvedení do hlubšího křesťanského života. Z toho vyplývá, že je zde očekáváno svobodné rozhodnutí účastníků, a zároveň jejich touha po hledání cíle jejich života. Důvodem, proč autor potlačuje odkaz na Krista jako zdroj odpovědi na naše otázky, je zřejmě fakt, že západní teologie bývá obviňována z přílišného Kristocentrismu a zapominání na Ducha svatého. Od samého počátku je tento rozměr v přístupu zřetelný: „... byl příslušný farář informován o plánovaných exerciciích, a mohl se tak podílet na díle obnovy, které Duch svatý v následujících

⁸⁰ SIEVERS, Ernst. *Život v Duchu*, s. 4.

týdnech způsobí“ (s. 8). Nelze však tvrdit, že pomůcka na Krista zapomíná, spíše zdůrazňuje charakter poslání Ducha.

Z antropologického pohledu pomůcka se symboly neseznamuje, ale používá, např. oheň na spálení dopisů, zastupující účastníky ochotné se odevzdat ohni Boží lásky, nebo pokud se koná udělení svátostí křtu a biřmování, pracuje se symboly obsaženými v příslušných obřadech. Spolupráce na budování Božího království je logickým vyústěním celé přípravy. V závěru je požadavek na konkrétní rozdělení úkolů a počítá se s tím, že je to počátek rozvíjející se služby v Kristu.

4.3.2. Muchová, Ludmila: Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti (2005)

Přístup pomůcky k hledání cíle je takový, že před biřmovance žádný cíl nestaví. Naopak obhájí význam hledání s tím, že nemusí být naplněno:

Na konci přípravy však nemají vědět úplně všechno, příprava na biřmování není vyučování, je to proces hledání: jestliže se nepodaří najít odpověď na nějakou otázku dnes, možná se to podaří během příštích setkání i v době po přijetí svátosti biřmování (s. 15).

Vyvrcholením pomůcky je shrnutí celé přípravy a svobodné rozhodnutí dát prostor ve svém životě Božímu Duchu. Kristus ale vysloveně není uveden jako inspirace pro nalezení odpovědí:

Kdo se otevře Božímu spásnému působení, ten se osvobodí od tlaku, že musí dosáhnout své spásy pouze svým vlastním výkonem. Kdo je připraven – stejně jako Ježíš – předávat dál lásku v Božím jménu, se všemi důsledky, ten se osvobozuje od vlastní uzavřenosti, která vede k vině a hříchu. Ten je spasen. Proto křesťané věří: Ježíš se stal svým životem, svou smrtí a svým vzkříšením naším Spasitelem (s. 58).

Přístup ke Kristu je spíše veden tím, co mě oslovuje a co se mi líbí, než tím, že bych přijímal ucelený postoj:

Vyvrcholením tohoto metodického kroku by měla být nabídka ztišení a modlitby, která je setkáním s Kristem. Účastníci skupiny se usadí na místech v místnosti, kde se pokud možno necítí být ostatními rušeni, vedoucí jim pomůže zklidnit se: Klidně se posaďte, obě nohy pevně spočívají chodidly na zemi, záda se opírají o okraj židle, ruce jsou volně svěšené v klíně a dlaně směřují vzhůru. Chvilí se dívejte na nějaký bod ve svém okolí, až se vaše oči unaví, zavřete je. Sledujte nejprve zvuky, které k vám doléhají z okolí. Žádný z nich vás už neruší, můžete se chvíli věnovat svému klidnému dechu a klidnému

tepu svého srdce. ... Po těchto slovech každý v tichosti sleduje myšlenky, které se vynoří postupně v jeho nitru. Je to jeho osobní setkání s Kristem (s. 65–66).

Touhu po svátostech pomůcka nijak nepodporuje, svátost eucharistie prakticky není zmíněna a tak jediná, ke které text přivádí, je svátost smíření. Pojetí této svátosti je ovšem opět na hraně výkladu. Katechumen není vyzýván, aby konfrontoval svůj život a skutky s Kristem, ale opět nechává úsudek pouze na příjemci:

V závěrečném rozhovoru představí ostatním svůj vlastní návrh na oblasti, v nichž by se měl mladý člověk tázat po své – dospěle zvažované – odpovědnosti. Ve společném rozhovoru mají být také zvažovány skutečně křesťanské postoje, ideály. Skupina si k tomu může přibrat text Desatera, Blahoslavenství“ (s. 110).

Svátost je tak naznačena jen jako touha po odložení toho, co mě tíží, co někomu ublížilo. Není zde ale potřeba lítosti ani nutnost předsevzetí, spíše jde o pocit, že člověk už nemůže dál:

Svátost smíření zejména ve věku adolescence by měla sloužit rozvíjení vnitřní pravdivosti mladých lidí před Bohem. Navrhujeme proto v tomto období s mladými lidmi svátost smíření promýšlet jako rozhovor s Bohem, který doprovází náš život, a je připraven vrátit mu lidskou důstojnost, když ji svým jednáním porušíme (s. 108).

Autorka vysvětluje smysl symbolů užívaných při biřmování hned v úvodu v teologické úvaze. Zabývá se křížem, kterým udělovatel označuje biřmovance na čele a odkazuje na Ježíšovo utrpení a smrt. Skrze pomazání křížem je biřmovaný naplněn Duchem svatým. Vkládání rukou je podle pomůcky jako znamení obsaženo už v mazání křížem. Při vlastním obřadu biřmovaný dostává list papíru s průběhem obřadu, kde je připomenut význam vkládání rukou, pečetě a pomazání. V pomůcce je zpracován jako příloha č. 17.

Z psychologického hlediska mladý člověk podle příručky balancuje na hraně víry v Boha bez církve, protože rád experimentuje (s. 13). Obecně ovšem iniciační svátosti začleňují do církve (s. 7). Pomůcka přispívá k začlenění do církve pouze tím, že jedna z aktivit je hledat v kontaktu s aktivními členy farnosti vanutí Ducha svatého (s. 79). Nenásilně je snaha o začlenění vyjádřena také nabídkou uspořádat výstavu prací, které vzniknou během setkání přípravy (s. 16).

Autorka se snaží přizpůsobit pozici mladých, kterou zmiňuje, když tvrdí, že vzrůstá počet mladých lidí, jež se ptají po zdůvodnění své víry. Snaží se jim zprostředkovat náboženskou zkušenost. Z pohledu didaktického i metodického je pomůcka velmi dobře propracovaná. Má jasnou strukturu vedení k uchopení života s Duchem svatým. Daří se jí příjemce zaujmout pro zvolené téma, nezapomíná na práci s prostorem, hudbou a uměleckým vyjádřením, součástí může být i výlet do přírody. Respektuje potřebu mladých vzdorovat a přistupuje k nim velmi nenásilně, nechává je, aby si sami utvářeli úsudek a obhajovali nové postoje. Při jednotlivých setkáních klade důraz na vytvoření pocitu jistoty zvolením pevného rámce uspořádání (s. 16).

4.3.3. YouCat: příprava na biřmování (2013)

Pomůcka staví čtenáře do situace, kdy je potřebné se zpět dostat do ráje, do kterého nás Bůh chce vrátit: „Kudy se jde prosím do ráje? Ani přes Rousseaua, který si jeden vymyslel, ani přes Gauguina, který si jeden namaloval, ale skrze Ježíše, který znovu otevřel uzavřený ráj tím, že obnovil vztah k Bohu“ (s. 29). Motivaci a zodpovědnost se snaží navodit touhou po bezproblémovém a šťastném životě a také jako odpověď na Ježíšovo obdarovávání: „Bůh není jen dárce, který by jen žárlivě cíhal na to, jestli od nás dostane něco na oplátku. To jediné, co od nás čeká, je naše srdce a naše vděčnost“ (s. 88–89). Požadavek svobodného rozhodnutí není vyžadován, kniha spíše předpokládá jakési naladění na víru z předchozího období. Výzva k prožití zkušenosti se v pomůcce vyskytuje v kapitole o Duchu svatém, kde je čtenář vyzván, aby zůstal pět minut sám v pokoji, bez komunikačních prostředků a sledoval, co se děje v jeho srdci (s. 60). Není zde ale směřování ke konfrontaci s Ježíšem či jinými biblickými osobnostmi, a tak zůstává pouze u výzvy ke zkušenosti, ne ovšem náboženské.

Touha po svátostech je směřována hlavně ke svátosti smíření. V kapitole *Provádím aktualizaci! Zpovídám se!* je na příkladu aktualizace softwaru vznesen požadavek na pravidelnou snahu o nový začátek: „Proto naslouchej své touze, aby tě Bůh mohl znovu obnovit ve tvé dokonalosti a kráse. Přemož se a běž ke zpovědi, zvláště teď, když si přeješ přijmout biřmování.“

Potřeba vyjadřovat něco symboly není vysvětlena. V poslední kapitole, kde se čtenář seznamuje s průběhem obřadu, se pouze dozvídá, jaké významy se přiřazují ke křížmu a jaký důvod má položení ruky kmotra při udílení svátosti (s.105–107).

V kapitole *Církev – domov pro tebe i pro mě* je nenásilným způsobem čtenář vyzván:

Nejdůležitější místo o církvi jako o Kristově těle najdeme v 1. listu Korint'ánům. Pozorně si přečti úryvek a pokus se zjistit ... co přijímáš od ostatních údů Kristova těla? ... jakou roli můžeš hrát v Kristově těle ty? ... jaké jsou tvé zvláštní dary? ... proč a k čemu tě potřebují tví bratři a tvé sestry (s. 82)?

Z textu je zřejmé, že autor počítá s nedůvěrou vůči církvi, protože ji představuje jako prostor pro dlouhodobou změnu obyčejných, hříšných lidí: „... jeden je na peníze, druhý je na štíru s pravdou, třetí se sexem, čtvrtý je váhavý střelec, pátý je paličatý tvrdohlavec a ten šestý, to jsem já.“ S využitím společenství jak farního, tak svých vrstevníků kniha nepracuje.

Pomůcka se prezentuje jako kniha pro mladé. Z toho vyplývají i použité metody. Autoři neuvádějí složité teologické argumenty, ale snaží se působit na emoce ve stylu černobílého vidění a touhy po štěstí. Ocenit je potřeba to, že celá kniha dokáže vyvolávat pocit nadhledu a nadšení z víry. K mladým lidem se snaží přiblížit tím, že postupuje jinak, než je běžné, používá nestandardní přirovnání např.: „Byl to těžký porod, který Pavla převedl do nového života.“

4.4. Srovnání s úkoly katecheze

Zde nás bude zajímat na základě VDK o úkolech katecheze, jak pomůcka:

- naplňuje úkol hlásat evangelium a poznávat křesťanskou víru (přiměřeně věku biřmovanců a charakteru iniciační, tedy uváděcí katecheze);
- naplňuje úkol vychovávat k modlitbě;
- naplňuje úkol vychovávat ke slavení liturgie;
- naplňuje úkol rozvíjet odpovědnost člověka za mravní život;
- naplňuje úkol vychovávat k životu ve společenství církve a k přijetí spoluzodpovědnosti za něj;

- naplňuje úkol vychovávat k misii ve smyslu poznání a přijetí svého povolání od Boha.

4.4.1. Opatrný, Aleš: Příprava na biřmování (2000)

Pokud se jedná o naplňování konkrétních úkolů katecheze, nebudu se zde již zabývat obecným úvodem, ale přímo jednotlivými přípravami.

- *příprava č. 1*

Všechny úkoly katecheze jsou v přípravě obsaženy. Je to dáno její strukturou a metodou. Příprava je dobře čitelná a její směřování je zřetelné. Otázka osobního povolání se probírá při devatenáctém setkání:

Cesta k nalezení vlastního místa v životě a vlastního místa v církvi je především v reálném pohledu na sebe. Osobní vybavenost schopnostmi a obdarováním je to, na co mám a k čemu mě tedy Bůh může povolát. Rozhodnutí, je-li uvážené a trvalé, je podstatou povolání k jakémukoliv stavu (s. 23).

Autor se nezabýval otázkou věku zúčastněných a přípravu v tomto směru nijak zvlášť nepřizpůsobil. Prioritou pro něj byl obsah sdělení.

- *příprava č. 2*

Příprava si sama stanovuje, že je určena pro méně zdatné ve víře. Z tohoto pohledu je možné ji považovat za úspěšnou i z pohledu hlásání evangelia. Výchova k modlitbě je dána už formou provedení, kdy je tato pevnou součástí každého setkání (s. 24). Zdá se, že text se nezabývá výchovou ke slavení liturgie, protože je to pro tento typ adeptů samozřejmostí:

Pro lidi s nepříliš rozvinutou vírou nebývá hlavním problémem otázka Boží existence, ale to, proč mají být právě katolíky (a ne evangelíky, nebo také proč ne muslimy, hinduisty, atd.). Mnozí nepřijímají snadno, že si katolická církev (tedy oni sami!) dělá nárok na plnost pravdy. Zodpovězení těchto otázek a námitek může být zásadním prubířským kamenem pro doprovázejícího (s. 24).

Hodnotami morálky se příprava zabývá v samostatné páté kapitole (s. 25). Co se týče povolání a výchově k misii, to je ponecháno na uvážení katechety, dle stavu a věku účastníků.

- *příprava č. 3*

Úkoly katecheze nejsou naplněny, příprava s nimi nepočítá: „Příprava má vlastně jen dva cíle: solidně informovat o svátosti a disponovat k jejímu přijetí, a tedy i k životu z Ducha“ (s. 28).

- *příprava č. 4*

Pomůcka počítá s tím, že evangelizovaný přijme úkol dále evangelizovat v síle Ducha svatého. Je zaměřena na prohloubení života ve víře, takže spíše než poznávat křesťanskou víru se snaží prohloubit to, co účastník už zná. Základní formou je modlitba, které je věnován velký prostor: „V centru semináře *Život v Duchu* tedy nestojí odevzdání lidského života Bohu, nýbrž Boží působení na člověka. Ne tedy to, co uděláme my, ale to, co Bůh daruje nám.“⁸¹ Rozvíjení a výchova účastníků je rozhodně v rovině předsevzetí, ale jestli skutečně dochází k výchově, bude záležet na tom, jak budou vedeny rozhovory a zpětná reflexe zážitků mezi setkáními.

- *příprava č. 5*

Pomůcka se sama řadí za iniciační katechezi, a proto křesťanskou víru předpokládá. Modlitba i liturgie je součástí tohoto kurzu. Účastník je vybízen ke každodenní modlitbě chval a díky, vnitřní modlitbě v tichém naslouchání a předkládání přímlov: „Nech do sebe proudit Boží lásku a daruj Bohu svou lásku jako nepatrnou protihodnotu.“⁸² Samozřejmostí je i hledání svého povolání a uvědomování si své odpovědnosti za společenství:

První svěřená služba může být zcela nepatrná, s malým časovým nárokem (např. připravit židle pro modlitební večer, spolupracovat s hudebním týmem skupiny, jednou za měsíc navštívit osamělého člověka apod.). Rozhodující je, aby každý pocítil, že je nějakým způsobem důležitým údem těla Kristova, protože byl právě pověřen k tomu, aby přispíval k jeho životu.⁸³

⁸¹ SIEVERS, Ernst. *Život v Duchu*, s. 5.

⁸² Srov. HRUŠKA, Petr. *Život v Kristu: farní exercicie všedního dne: sešit pro účastníky*, s. 8.

⁸³ HRUŠKA, Petr. *Život v Kristu: farní exercicie všedního dne: příručka pro vedení exercicií*, s. 44.

4.4.2. Muchová, Ludmila: Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti (2005)

Pomůcka má svůj specifický přístup k hlásání evangelia. Její pojetí jasně upřednostňuje metodu a formu přístupu k příjemcům, než snahu o kvalitní evangelní přístup. Dokladem je i to, že teologii jsou věnovány jen čtyři strany textu v kapitole *Teologická úvaha: podstata svátosti biřmování*. Biblické texty se autorka snaží vykládat zajímavým způsobem často v konfrontaci s různými texty, od mýtů a filozofických zamyšlení po vyprávěné příběhy. Často se ale stává, že použité výrazy jsou nepřesné a může docházet k nepochopení: „V církvi se udržuje bdělá vzpomínka na Ježíše“ (s. 7). Nebo poměrně velký prostor k relativizaci postojů: „V tomto způsobu vyjádření neexistuje dobré nebo špatné vyjádření“ (s. 15). Z toho pohledu působí styl přivádění k tajemství víry jako příliš povrchní.

Modlitbě je v pomůcce věnován dostatečný prostor se zaměřením na její uchopení jako setkání s Bohem. Mladí lidé jsou emotivní, a tak se autorka snaží vyvolat pocit vnitřního ztišení a klidu, ze kterého vychází niterná modlitba (s. 77). Nedostatečný je ale přístup výchovy ke slavení liturgie. Pojetí rituálů a symboliky celé pomůcky nedostatečným způsobem vede k pochopení, že skrze ně Bůh skutečně působí. Autorka na více místech upřednostňuje význam znamení a nijak zvlášť nevede k vnitřní hluboké a křesťanské proměně:

Že se nám podařilo nalézt rovnováhu mezi tradiční formou bohoslužby a formou, která odpovídá zážitkovému světu mladých lidí, poznáme nejlépe podle toho, že my sami se budeme cítit takovou bohoslužbou mimořádně oslovení. Přinejmenším si řekneme: Tady se dnes dělo něco mimořádného. Bůh nám byl tak blízko, oslovil nás (s. 123).

Text pomůcky se nijak zvlášť nevěnuje výchově k životu ve společenství církve a také misijní rozměr chování v pomůcce chybí. Autorka se sice snaží příjemce přimět k rozpoznání své pozice ve stvoření, ale spíše z důvodu sebepřijetí. Vyrovnání se se svým vzhledem, vlastnostmi, pocity a přáními:

Nemusím se zviditelňovat a hledat důvod pro svou existenci, protože moje existence má svůj smysl sama v sobě. V míře, v jaké jsem svobodný, chci vytvořit svoji vlastní šťastnou existenci. A já mohu být velmi svobodný a velmi šťastný. Protože nejsem závislý na účelech (s. 36).

4.4.3. YouCat: příprava na biřmování (2013)

Knihy seznamuje s Bohem jako stvořitelem, který se snaží člověku skrze bibli něco sdělit (s. 14). Upozorňuje na jedinou možnou cestu do ráje skrze Ježíše (s. 28). Dále odkrývá Ježíšův hluboký vztah k Otci a jejich společné přání zachránit člověka skrze Ježíšovo utrpení (s. 36). Ježíš je také představen jako Láska, Boží Syn, který se stal člověkem (s. 38), poté je čtenář vtažen do pochopení smyslu zástupné oběti (s. 42–46), aby příběh vyvrcholil argumenty o reálnosti zmrtvýchvstání v konfrontaci s argumenty odpůrců. Ducha svatého představuje nejvíce jako toho, kdo má přebývat v lidském srdci a jako dárce darů (s. 56–67). Představení Božího plánu odráží zaměření na mladé a je formulováno jako nadšení z toho, že s Boží pomocí z nás budou dobří lidé. Máme se vyhnout hříchu, který odnímá lásku, a tím si zajistíme cestu do ráje. Motivace pro pokračování objevování pravdy víry se vyznačuje více emotivním naladěním celé knihy, než konkrétními argumenty. Z pozice iniciační katecheze pomůcka působí dojmem, že spíše prověřuje stav konverze příjemce, než že by mu přinášela něco nového.

Co se týče modlitby, její důležitost je zmíněna hned v úvodu knihy, kde je doporučeno pravidlo každodenní modlitby (s. 14). Dále je modlitbě věnována celá osmá kapitola, kde se doporučuje skrze modlitbu budovat vztah k Bohu. Učí modlitbě Otce náš a Zdravas Maria, ale vybízí i k modlitbě vlastními slovy i beze slov. Také modlitbě jako naslouchání Božímu hlasu. Ukazuje dále na propojení nebe i země, andělů i svatých v jedno společenství modlitby. Je tu výzva ke svobodnému rozhodnutí, ale jen týkající se modlitby: „Chceš-li, odhodlej se, že budeš člověkem, který se modlí a který buduje svůj vztah s Bohem. V naprosté svobodě se rozhodni: tehdy a tehdy se budu modlit.“

Liturgický rozměr si všímá eucharistie jako obdarování. Žijeme totiž jen z Božích darů a jediné, co se od nás očekává, je naše srdce. Upozorňuje též na to, že s darem Ježíšova těla přijímáme i jeho utrpení: „... Právě trápení, které nesli společně a jeden pro druhého, je spojuje ze všeho nejpevněji. Totéž se děje v eucharistii. Ježíš mi v ní říká: Dávám ti své tělo. Je to můj život. A dávám ti i své utrpení...“ (s. 94). Přestože je eucharistii věnována celá kapitola, ztrácí se v knize zaměření k této svátosti.

Mravnímu životu přímo se kniha nevěnuje. Požadavek na něj zaznívá v četných příbězích, které knihu dotvářejí. Také se dá vyčíst z komentářů k darům Ducha svatého, kde se čtenář dozvídá o jejich účincích, např. věrnosti a zdrženlivosti. Kniha také slibuje

proměnu, pokud v sobě necháme dary působit. V kapitole o zpovědi se vysvětluje, co je hříšné chování a co ne. I zde částečně zaznívá apel k jistému chování (s. 98–99).

Církvi je v příručce věnována jedna kapitola. Církev představuje za pomoci obrazu Mariánské ikony (s. 80). Používá vysvětlení Kristova těla, chrámu Ducha svatého a přiřazuje církvi úkoly: zvěstovat Boží slovo, udělovat svátosti, sloužit bohoslužbu a sloužit lidem láskou. Cílená snaha nadchnout čtenáře pro církev zde není, spíše se jedná o vzbuzení respektu (s. 82).

Co se týče úkolu vychovávat k misijnímu poslání, není zde čtenář zavazován k žádným úkolům, ať už pro konkrétní společenství, či úkolům misijním. V kapitole o církvi je naznačen princip, že stačí, když necháme Ježíše působit.

Text je prokládán líbivými příběhy, které zároveň vytváří prostor pro zamyšlení a utváření si jednoduchých a obhajitelných postojů. Zdá se, že se kniha přizpůsobuje také mladým z rozvrácených poměrů.

Závěr

Cílem mé práce bylo srovnat katechetické pomůcky ke svátosti biřmování. Úvodem je třeba zmínit, že významným faktorem, který ovlivňuje vydání každé publikace, je aktuální dění ve společnosti. První pomůcka, která vyšla na přelomu tisíciletí, musela reagovat na nedostatek kvalitní literatury, ale také na to, že se po „sametové revoluci“ vrátilo mnoho věřících do kostelních lavic. Mnozí z nich po čase odpadli, ale část zůstala. Církev tak stála před potřebou obnovy víry navracených, ale také se potřebovala vyrovnat s jejich přijetím, neboť byli formováni jiným prostředím. Aby pomůcky vyhověly všem žadatelům o svátosti, musely nabídnout více přístupů, dle momentálního stavu.

Další dvě příručky mají jiný základ. Reagují na větší uvědomování si zodpovědnosti jednotlivců za svůj život. Zvláště mladí lidé se čím dál více ptají po zdůvodnění všech postojů, natož postojů víry. Pomůcka *Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti* se snaží nabídnout odpovědi díky osobní zkušenosti. Sází na atraktivitu zážitkové metody a ta se také stává určujícím prvkem celé přípravy. Umožňuje příjemci okusit křesťanskou víru, kontakt s Bohem, uvědomění si působení Ducha svatého atd.

Naproti tomu *YouCat. Příprava na biřmování* navazuje na oblíbený *YouCat. Katechismus katolické církve pro mladé* a sází na osvědčenou formu otázek a odpovědí. Je zřejmé, že není považována za jedinou formu přípravy ke svátosti biřmování, ale je zamýšlena jako doplněk. Jestliže autoři uvádí, že kniha je určena mladým, pak prostředky a metody toto respektují a sází na emoce a potřebu učit se mít vlastní názory.

Co se týče přístupu k obsahu pomůcek a k účastníkům kurzů, lze nalézt zřejmý vývoj v kladení důrazu na teologický či výchovný rozměr. Nejstarší pomůcka pracuje s teologickými znalostmi, nebo je předpokládá. Byť nezanedbává ani výchovný rozměr, který je rovnocenný nebo druhořadý (výjimku tvoří příprava č. 4). Druhé dvě pomůcky jsou naopak v první řadě zaměřeny směrem k adeptu s respektem k jeho postojům, nedůvěrám a předsudkům a skrze zážitky a emoce se ho snaží vychovávat k postupné změně postojů a získávání informací.

Teologický rozměr pomůcek také podléhá vývoji. Ovlivňují ho hlavně dva faktory. Nové teologické poznatky a vliv jiných kultur, které s sebou přinášejí nová hodnotová měřítka. Pomůcka od Aleše Opatrného zřetelně dodržuje teologickou strukturu vycházející z církevních dokumentů, pomůcka Ludmily Muchové tento rozměr nepovažuje za směrodatný a ani nenabízí ucelenou nauku. Zachází tak dalece, že

dokonce ani na konci přípravy není důležité formulovat svoje postoje ve shodě s církví, ale podstatné je rozhodnutí nastoupit cestu křesťanské víry, spoléhajíc se na pomoc Ducha. Publikace německých autorů nabízí přístup k církevní nauce díky odkazům na bibli a katechismus u příslušných kapitol, ale nechává na rozhodnutí čtenáře, kdy a do jaké hloubky se bude zabývat texty, na které je odkazováno.

Tradiční západní přístup k teologii chápáný hlavně skrze Krista je v některých přípravách ovlivněn větší, snad až převládající potřebou zaměření na Ducha a jeho působení. A to jak na straně nauky, tak na straně způsobu vedení katechezí. Nejvýrazněji se to projevuje u čtvrté přípravy z pomůcky *Příprava na biřmování PSP 2000* a v přípravě *Na cestě ke křesťanské a lidské dospělosti*.

Dalším aspektem teologického vnímání je Mariino bytostné ANO. Jestliže se nezapomíná na Ducha a jeho působení, měla by inspirace Mariiným životem pro křesťanské postoje být jednoznačná. Tento rozměr ale přípravy nemají. Jediná, která se výslovně inspirací Marií zabývá, je první příprava z těch, jež sestavil Aleš Opatrný. Také jeho v pořadí čtvrtá příprava hovoří o takto radikálním rozhodnutí pro Boha, i když není spojeno s Marií. Můžeme si ale pokládat otázku, jak jsou převážně mladí účastníci kurzů schopni toto ANO přijímat. Křesťanství sice nerozlišuje v životě člověka rozdělení posvátného a profánního, ale dnešní doba učí chápat rozhodnutí jako něco, co stojí mimo mne a k čemu se mohu přimknout jen tehdy, když se to hodí.

V rovině přístupu k biřmovancům je vývoj také zřetelný. V nejstarší pomůcce stále ještě rezonuje, i když ne u všech příprav, předkoncilní přístup založený na naučení se něčemu. U zbylých dvou se naopak prosazuje postoj doprovázení ve víře. Ludmila Muchová se snaží být velmi citlivá a vstřícná. Pomáhá objevit nitro a hodnotu života každého zúčastněného. Vychází přitom z jeho pocitů, nejistot, otázek i strachu. Po této stránce je to velmi dobře propracovaný kurz sebepoznání, na kterém má vyrůst touha utvářet svůj život a nebát se rozhodnutí.

Autoři YouCatu programově počítají s odmítavým postojem a nedůvěrou, a to vytváří hlavní cíl pomůcky – překonat nedůvěru a podpořit příjemce vykročit na cestu života v Kristu.

Přípravy, které vznikají na území jiných států, přinášejí mnohem větší otevřenost k postojům příjemce, než na jaké jsme zvyklí na našem území. Dotvrzuje to hlavně příprava vedená podle příručky *Život v duchu* (příprava č. 4), jejíž podstatnou součástí je motivování díky vyprávění zkušeností s vírou jednotlivých účastníků. Kurz ani neklade žádné teologické nároky na vedení, můžou jej vést laici.

V přípravách chybí snaha o skutečné začlenění do farního společenství a vyzvednutí jeho hodnoty v životě křesťana. Jedinou výjimku, a řekl bych i vzor, tvoří příprava dle příručky *Život v Kristu*, kde se pracuje se skutečnými úkoly, navíc s vizí jejich reflexe a případným rozšířením. Také misijní rozměr je zmíněn sporadicky.

Katecheta má většinou možnost obsah přípravy částečně přizpůsobit místním požadavkům. Předpokládá se však jeho teologické vzdělání a jistá a zkušenost.

Na závěr bych chtěl ocenit práci Pastoračního centra Praha a Aleše Opatrného. I když k některým přístupům a postojům v přípravách jím sestavených mám výhrady, příručky se vyznačují značnou zkušeností, komplexním přístupem a citem pro situaci.

Pokud bych měl tedy shrnout závěry této práce pro směřování příprav v budoucnu, nasměroval bych je k většímu a dnes již nutnému promýšlení hranice k hodnotám, které přináší cizí kultury a náboženství, jak na straně nauky, tak přístupu.

Dále se dá říci, že pomůcky se nevěnují příliš charakteru Kristova poslání, zejména rozměru obětí. Více se věnují charakteru Ducha, ale pokud budeme respektovat, že biřmování je rozvinutí milosti obdržené při křtu, nemělo by se na to zapomínat.

Větší pozornost bych věnoval Mariinu ANO a také životu světců v kontextu dějin.

Jako nutný se mi v dnešní rozmazlené době jeví návrat k celostnímu vnímání života, včetně bolesti, nemoci či smrti. Kde jinde se člověk utvrdí v odvaze, naději a vytrvalosti dnes tak potřebných ke křesťanství. S tím souvisí i obrana hodnot. Všechny přípravy hovoří pozitivně směrem k něčemu. Žádná ale neumí vysvětlit, proč je špatný konzum a jak ničí náš postoj k Bohu atd.

V neposlední řadě bych vyzdvihl také větší aktivitu při zapojování do reálného života farností. A z pastoračního pohledu navazování na tradici a zkušenosti předchozích generací. Přinést něco nového je dobré, ale vždy s respektem k věřícím ve farnosti.

Pokud bychom mohli nabídnout přípravy rozdělené na ty, které jsou určeny zvlášť vedení a zvlášť účastníkům, viděl bych to jako bonus.

Seznam použitých zkratk

DV	Dei Verbum, věroučná konstituce o Božím zjevení (II. vatikánský koncil)
KKC	Katechismus katolické církve
LG	Lumen gentium, věroučná konstituce o církvi (II. vatikánský koncil)
s. d.	sine datum
s. n.	sine nomine
VDK	Všeobecné direktorium pro katechizaci

Zkratky biblických knih jsou uváděny podle katolického liturgického překladu.

Seznam literatury a použitých zdrojů

Tištěné prameny

Dokument o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v České republice. Praha: Česká biskupská konference, 2015.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995.

HRUŠKA, Petr. *Život v Kristu: farní exercicie všedního dne: sešit pro účastníky.* Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

HRUŠKA, Petr. *Život v Kristu: farní exercicie všedního dne: příručka pro vedení exercicií.* Praha: Pastorační středisko Praha, 1998.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995.

MEUSER, Bernhard – BAER, Nils. *YouCat: příprava na biřmování.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013.

MUCHOVÁ, Ludmila. *Na cestě k lidské a křesťanské dospělosti: příprava na přijetí svátosti biřmování.* Brno: s. n., 2005.

O směřování katecheze v dnešní době: národní text pro orientaci katecheze ve Francii a principy její organizace. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.

OPATRŇÝ, Aleš. *Příprava na biřmování: pomůcka pro ty, kdo vedou přípravu.* Praha: Pastorační středisko Praha, 2000.

SIEVERS, Ernst. *Život v Duchu: text pro účastníky semináře.* Praha: Pastorační středisko Praha, 2006.

SIEVERS, Ernst. *Život v Duchu: text pro vedení semináře.* Praha: Pastorační středisko Praha, 2006.

Všeobecné direktorium pro katechizaci. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998.

Sekundární literatura

ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj.* Praha: Vyšehrad, 2001.

ALBERICH, Emilio – DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika.* Praha: Portál, 2008.

Bible. Písmo Svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. 6. přepracované vydání. Praha: Česká biblická společnost, 1995.

JAN PAVEL II. *Teologie těla: katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. 4. vydání. Praha: Paulínky, 2012.

KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

MOHELNÍK, Benedikt Tomáš. *Pečeť daru Ducha Svatého: teologie svátosti biřmování*. Praha: Krystal OP, 2012.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. 2. vydání. Praha: Krystal OP, 2010.

VLKOVÁ, Gabriela Ivana – VAŘURA, Petr. *Izajáš: svědectví o vítězíci důvěře*. Praha: Vyšehrad, 2014.

ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada Publishing, 2012.

Sborníky

HOJDA, Jan – BROŽ, Vojtěch – MOHELNÍK, Benedikt (ed.). *Biřmování jako posila a pečeť*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015.

Katechetická sekce ČBK (ed.). *Křesťanská iniciace: sborník třetí vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 15.-17. září 2008 Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci a Katechetickou sekcí České biskupské konference*. Praha: Tomáš Halama, 2009.

Tištěná periodika

Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku 2011, roč. 3, č. 3.

Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku 2012, roč. 4, č. 1.

Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku 2012, roč. 4, č. 2.

Mezinárodní katolická revue Communio 2005, roč. 9, č. 4.

Mezinárodní katolická revue Communio 2006, roč. 10, č. 3.

Teologické texty 1996, roč. 7, č. 2.

Přednášky

BROŽ, Prokop. *Prvotní stav a prvotní hřích*. Přednáška in verbis. Praha: KTF UK, 7. 12. 2013.

Hošek, Václav. *Katarzní momenty her a sportů*. Přednáška in verbis. Praha: VŠTVS Palestra, 23. 10. 2014.